

**Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.**

Forhandlingene lededes av komiteens formann: Hambro.

Formannen: Under forhandlingene i utenriks- og konstitusjonskomiteen i høst om de mange vanskelige spørsmål vi hadde, har vi ved enkelte anledninger kunnet konferere med stats- og utenriksministeren om utenrikspolitiske spørsmål, og det var etterhånden blitt et almindelig ønske i komiteen at man skulde få den utvidede utenrikskomite samlet for å få anledning til å drøfte sammen - jeg hadde nær sagt hele den vanskelige internasjonale situasjon, som bringer våre eksportnæringer i første rekke i en så vanskelig stilling. Etter konferanse med statsministeren blev vi da enig om å innkalle møte til idag og til imorgen.

Før vi går over til det egentlige møte, vil jeg nevne at av komiteens medlemmer er hr. Nygaardsvold idag borte, og jeg vet ennå ikke om han kommer i formiddag eller først imorgen tidlig. Han har holdt foredrag i Kjøbenhavn igår, og han visste ikke om han kunde rekke aftentøget så han kunde være her idag kl. 10. Hr. Andrå har hatt forfall i hele høst under komiteens samling. Etter Stortingets reglement trer en varamann ikke inn i den utvidede utenrikskomite når representanten er syk, det er Stortinget som innvelger varamannen. Imidlertid har hr. Andrås varamann, fru Jønsson, møtt i utenriks- og konstitusjonskomiteen under behandlingen av de ordinære saker, og jeg vil foreslå at fru Jønsson får anledning til å være tilstede også her. Vi kommer jo til å berøre endel av de saker vi behandlet i den ordinære komite også. Selv om vi ikke formelt kan opnevne hende som medlem av den utvidede komite, forekommer det mig at det vilde være litt urimelig om ikke hr. Andrås varamann fikk være tilstede under forhandlingene, og hvis der ikke fremkommer nogen innvending derimot går jeg ut fra at vi er enige om det.

Fru Jønsson tok derefter sete i forsamlingen.

For ordens skyld gjør jeg oppmerksom på at etter Stortingets reglement har de som er tilstede i møter i den utvidede utenrikskomite, en absolutt taushetsplikt. Alle komiteens medlemmer har underskrevet protokollen, hvorved erkjennes at de etter ansvarlighetsloven er sig sin taushetsplikt bekjent og påtar sig forpliktelsen. For ordens skyld vil det være riktig at de tilstedeværende herrer fra departementet også undertegner en erklæring, som deponeres i protokollen.

Jeg skal så med en gang gi ordet til stats- og utenriksministeren, og jeg vil be om at de forskjellige som tar ordet taler fra talerstolen deroppe, fordi det ellers er meget vanskelig å få et referat.

Stats- og utenriksminister Joh. Ludw. Mowinckel: Det er med stor tilfredshet jeg har motatt denne innbydelse til den forsterkede utenrikskomite å gi en kort redegjørelse for vår utenrikspolitiske og handelspolitiske stilling idag. Det er riktig, som formannen sa, at netop de handelspolitiske forhold har gjort og gjør stillingen også for vårt land meget vanskelig. En almindelig voksende tendens i alle verdens land til å søke å beskytte sig selv mot innførsel utenfra øker jo for vårt vedkommende, som er i så høi grad henvist til eksport, de vanskeligheter som også naturlig er tilstede i en tid hvor depresjonen er så utpreget, og hvor hele verden ennu lever under en handelspolitisk og en pengepolitisk krise.

Utenfor de rent handelspolitiske spørsmål, som jeg skal nærmere redegjøre for, er der også visse spørsmål av mere politisk natur, som jeg synes det er riktig, nu når vi er kommet sammen, ganske kortelig å nevne. Jeg vil da begynne med det så meget omtalte og omdiskuterte *sjøgrensespørsmål*. Det er ikke min akt å gå inn i detaljer, og formodentlig skal man også avvente den juristkomites innstilling som nu er under utarbeidelse - denne juristkomite som blev nedsatt efter Stortingets ønske i høst. Men der er visse ting som er skjedd som jeg tror det kan være av interesse ved denne leilighet ganske kortelig å nevne.

Overensstemmende med forutsetningen for utenriks- og konstitusjonskomiteens innstilling den 9. juni og Stortingets beslutning den 11. juni, hvorefter behandlingen av fastsettelsen av grunnlinjene blev utsatt, rettet regjeringen en anmodning til Høiesteretts justitiarius om å fremkomme med forslag til medlemmer av en nevnd som skulde utrede sjøgrensespørsmålet juridiske og internasjonaltpolitiske stilling, særlig med det spørsmål for øie hvorledes vi vil stå, hvis man blir nødt til å innbringe dette spørsmål til internasjonal avgjørelse - eksempelvis i Folkeforbundets råd eller domstolen i Haag, og overensstemmende med justitiarius' forslag blev opnevnt høiesteretsdommer *E. Alten*, høiesterettsadvokat *S. Fougner* og professor *R. Knoph*, som medlemmer av denne nevnd. Denne nevnd har nu arbeidet med saken i omkring 3 måneder, og såvidt jeg har forstått, mener den å kunne være ferdig med sin innstilling i midten av desember. Det blir formodentlig for sent til at utenrikskomiteen kan behandle den før Stortingets sammmentreden, men den skulde altså ligge ferdig når Stortinget trådte sammen.

Siden Stortinget ble oppløst i juni har der funnet sted en rekke meningsutvekslinger mellem den norske og den britiske regjering om forskjellige spørsmål som står i forbindelse med dette. Det begyndte like efter at Stortinget var gått fra hverandre, med en meget skarp og ubehagelig debatt i det engelske parlament, sterkt akkompagnert av visse deler av den engelske presse, som mente at der måtte bli truffet forholdsregler mot Norge i anledning av den

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

behandling som britiske trålere som fisker langs den norske kyst, stadig var gjenstand for, og fra den britiske regjerings side blev der i parlamentet gitt et svar som gikk ut på, at det likefrem kunde være tale om å sende britiske opsynsskib til Norge for å beskytte trålerne sine interesser, dersom der ikke fra norsk side blev vist nogensomhelst imøtekommenhet overfor de ønsker og krav som den britiske regjering mente å måtte fremsette. De noter som i denne forbindelse kom fra britisk side var tildels holdt i en temmelig skarp tone, og den britiske minister fremholdt personlig gjentagende ganger likeoverfor mig nødvendigheten av at noget her blev gjort for å undgå disse stadige friksjoner. Der blev fra norsk side svart tildels også meget skarpt, på disse henvendelser; men regjeringen mente dog at det var nødvendig på visse punkter å søke å komme de britiske ønskemål imøte, mens det på andre punkter var nødvendig helt å avslå dem.

Et av de punkter som vi først blev stående ved som mulig å imøtekomme var det som allerede hadde vært oppe ifjor, da fiskeridirektøren og hr. Iversen var over i London, - at man måtte kunne nedsette en liten nevnd som kunde drøfte de forskjellige spørsmål som kom op, hvor det gjaldt reelle stridigheter mellom trålerne og fiskerne, altså en slags upartisk nevnd som skulde undersøke disse skader. Derved mente man fra engelsk side at ikke lite vilde være vunnet; det vilde bli en raskere forretningsmåte enn tidligere, trålerne undgikk de forsinkelser som ofte i meget høi grad hadde irritert de engelske trålredere, idet de ofte kunde ligge døgnvis på en havn med full last uten å kunne komme avsted. Og man trodde i det hele at man derved kanskje kunde forminske friksjonene.

Dette spørsmål blev da spesielt drøftet ved noen forhandlinger i London, hvor vi sendte høiesterettsdommer Klæstad over, og resultatet blev at man blev enig om en gjensidig ordning, hvorefter begge parter opnevnte en liten nevnd, en nordmann og en englander for Norges vedkommende og akkurat det samme også for den engelske kysts vedkommende, slik at disse spørsmål både under den engelske kyst og under den norske kyst skulde kunne innbringes for en slik nevnd. Resultatet blev da at der blev opnevnt en mann her i Norge, nemlig fylkesmann Bassøe i Tromsø fra norsk side og fra engelsk side den britiske konsul i Tromsø, Cunming tror jeg han heter, og i England blev opnevnt vår legasjonsråd Andvord fra norsk side og fra britisk side fiskeridirektør Moss Blundell. Denne lille nevnd er nu etablert og trådt i virksomhet; endnu tror jeg ikke den har været forelagt noen spørsmål, men man knytter visse forhåpninger til den. Komiteen har ingen avgjørelse i sin hånd. Hvis man ikke er fornøid med de forsøk på å nå til en overenskomst som komiteen gjør, kan vedkommende falle tilbake på domstolene. Men vi håper jo at man i stor utstrekning skal undgå domstolenes hjelp. Dette spørsmål har jeg allerede redegjort for iallfall for endel av komiteens medlemmer, og samtidige

dokumenter er oversendt komiteen, og det vil i første statsråd komme en St.med., hvorefter komiteen også formelt kan ta saken under behandling.

Imidlertid besluttet den britiske regjering i juli måned å sende et av sine fiskeopsynsskib, nemlig «Harebell», op til Norge for at det sammen med det norske opsyn kunde undersøke forholdene på fiskebankene ved den norske kyst, og diskutere spørsmålet hvad det kunde gjøres for å minske friksjonen mellom de norske og britiske fiskere. De samtaler som under «Harebells» besøk i Norge blev ført mellem dets chef og representanter for det norske opsyn og fiskeridirektøren, blev ført på helt gjennom vennskapelig måte, og jeg hadde en sterk følelse av at man i disse samtaler kom hverandre nærmere, ikke minst i forståelsen av hvad det hele spørsmål var for Norge og for norske interesser, for norske fiskere og for norsk næringsliv. På selve det prinsipielle spørsmål om sjøgrensen kom man overhodet ikke inn under disse diskusjoner, det var altså den rent praktiske side av saken, hvorledes bankene lå til, hva det kunde gjøres for å beskytte bankene mot skadefiske av trålere o.s.v., som blev drøftet, men selve sjøgrensen og dens utstrekning kom man ikke inn på.

Nu var regjeringen av den opfatning av det var av den største betydning at der i tiden inntil Stortingets avgjørelse i sjøgrensespørsmålet forelå, ikke skulde komme til nogen akutt tvist mellem Norge og Storbritannia, og den fandt da å burde klarlegge og innskjerpe de tidligere temmelige uklare instruks langs kysten nordpå samt å legge ledelsen for hele opsynet på et sted og konsentrere det under én leder. Dette er skjedd, idet opsynet er konsentrert under en leder i Tromsø. Under ham ligger der 4 skib fordelt på kysten, og han er bemyndiget til å ta den assistanse hvor det gjelder opsynet som må ansees for nødvendig. Denne klarleggelse av instruks medførte at det for Finnmarks vedkommende blev noen utvidelse av det territorium som opsynet hittil hadde hevdet som uomtvistet, mens den for Troms og de deler av Nordland fylkes vedkommende som instruks gjaldt på enkelte steder betegnet nogen innskrenkning. Den tidligere instruks for Finnmark daterte sig helt tilbake til 1908, mens den for Troms og Nordlands vedkommende var av ganske ny dato, idet opsynet i disse to sistnevnte fylker først hadde været påkrevet i de par siste år. Instruks er fremdeles hemmelig, hvilket naturligvis ikke er heldig, idet det er nokså ubehagelig at man ikke kan publisere den instruks, de linjer, hvorefter det gæes frem langs kysten. Men man har funnet det riktig å bevare hemmeligholdelsen inntil nu Stortinget har truffet en endelig avgjørelse av saken.

I det hele tatt har jeg en følelse av at forholdet er noe roligere, det er gått noe bedre, det hele. Skjønt vi av og til får ganske sterke uttrykk for at friksjoner, misforståelser, fremdeles er tilstede, synes jeg dog at det er faldt mere ro over det hele spørsmål, og vi får håpe, når

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

vi nu endelig når til en avgjørelse her, at vi kanskje kan komme frem til en ordning som kan bringe iallfall de verste ulemper av det som hittil har skjedd, bort.

Dette var sjøgrensespørsmålet, og det er i grunnen det eneste mere almenpolitiske spørsmål som det var min mening idag å berøre. De andre spørsmål må sies nærmest å være av handelspolitisk art. Det er dog et som vel kanskje kan betegnes som mere politisk enn handelspolitisk, og det er det i de siste dager atter reiste spørsmål om vår våbeneksport til Bolivia. Forholdet er det at Raufoss fabrikk har for stor arbeidsstokk til å kunne være tilfreds med det arbeide som Norge selv kan skaffe dem. Skal Raufoss fabrikk holdes i gang og arbeide i den utstrekning som nu er tilfellet, må de også ha utenlandske kunder. Det har de også alltid hatt; men man har vært omhyggelig i sitt valg av disse kunder, iallfall når det gjaldt deres art - jeg vil ikke alltid si når det gjaldt deres økonomiske status, for vi har bitre erfaringer for at der har ikke valget været så skjønnsomt bestandig. Men man har alltid passet på at det var med lovlige regjeringer man drev denne handel og ikke med oprørere og den slags folk. Hvad angår Bolivia så har man i lengere tid stått i forbindelse med regjeringen; det gjelder altså en fullt lovlig og legal handel. Da nu krigen mellom Bolivia og Paraguay aldrig synes å skulde ende, grep Folkeforbundet inn, og resultatet av denne inn gripen blev at endel stater erklærte sig villig til å legge embargo på våbeneksporten til de krigførende makter. Like rettfærdig for de krigførende makter er ikke denne embargo, og kan heller ikke bli det. Saken er at Bolivia er avskåret fra kysten, og har vanskelig for å komme i forbindelse uten over Peru. Det er forholdsvis lett å stenge våbeneksporten til Bolivia, mens det er meget vanskelig å stenge den til Paraguay, hvor våbeneksporten nokså fritt kan foregå over Argentina. Men vel, den side av saken er overhodet ikke blitt noe inngående drøftet. Det faktiske er at vi blev enige om å stoppe våbeneksporten til begge krigførende land, og Norge gikk med på dette, men tok en reservasjon med hensyn til bestillinger som allerede var gjort og betalt på Raufoss. Da vi var i Genf i høst, blev trykket på Norge for at det skulde opgi denne reservasjon meget sterk, og efterat det var konferert med regjeringen her hjemme og spørsmålet var blitt omhyggelig drøftet i delegasjonen, fandt vi at vi måtte gå inn på det, vi måtte stoppe dette straks, men vi tok det uttrykkelige forbehold, at da skulde også embargoen være effektiv for de andre lands vedkommende. For oss var denne stans forretningsmessig og økonomisk meget uheldig. Det dreiet sig om flere hundre arbeidere som måtte avskjediges straks, og det dreiet sig om en økonomisk interesse på over 1 million. Og det verste var, at der var inngått kontrakt med den store svenske våbenfabrikk Bofors, med hvem Raufoss arbeider meget nøie sammen, med hensyn til leveranse av visse deler av denne ammunisjon til Bolivia. Man kan si det var en slags felleseksport fra Bofors' og Raufoss' side, idet

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

Raufoss stod direkte for eksporten, men hadde avtale med Bofors om leveranse av visse deler av den ammunisjon det her gjelder. Det var altså et dobbelt ansvar, idet bestillingen var gjort hos Bofors, og Bofors utvilsomt kunde kreve den effektuert, idet der for Bofors' vedkommende ikke var eksportforbud til Norge, men visstnok til Bolivia. Men dette er nettop et eksempel på hvorledes denne våbentrafiikk drives. Der er eksportforbud til det land det gjelder, men ad andre veier og andre kanaler søker vedkommende våbenfabrikker å nå frem. Heldigvis var utenriksminister Sandler i Genf og jeg talte med hr. Sandler om dette og sa, at denne vår embargo ved forholdet til Bofors jo blev haltende. Sandler sa: Ja, men Sverige har jo forbudt enhver eksport til Bolivia. Ja, det er mulig, svarte jeg, til Bolivia, men ikke til Raufoss. Da han hørte dette blev han meget forskrekket og sa, at han var villig til å stanse eksporten også til Norge. Dette blev drøftet i vår delegasjon og mottatt med stor taknemmelighet idet man derved slapp iallfall den del av ansvaret som man hadde vis a vis Bofors, og som ellers var blitt aktuell.

Imidlertid viste det sig utover høsten, at det hele var overmåte meget humbug. Det viste sig - og vi fikk skriftlige beviser for det - at der både fra det ene og det annet land fortsattes med eksport til peruvianske havner med destinasjon Bolivia. Vi meldte så saken til Folkeforbundet og sa, at vi kunde ikke, hvis der ikke blev satt en stopper for dette, fortsette på den måte, og da måtte vi effektuere den ordre som var betalt, og som vi var kontraktmessig forpliktet til å utføre. Da vi atter hadde delegasjon i Genf, med president Hambro som formann, tok vi op dette spørsmål, men det var ikke mulig å få en bestemt avgjørelse. Tvertimot. Vi hadde inntrykk av, at de nærmest trakk på skuldrene og beklaget, at nettop Norge skulde komme i den stilling å lide under dette o.s.v. Og efterat spørsmålet var blitt omhyggelig drøftet, bestemte vi ganske rolig, at det bestilte parti skudle utføres og det er gjort. Det bestilte parti utføres nu og ekspederes og vil være ekspedert innen årets utgang. Når det er eksporter inntreer embargo helt ut for Norges vedkommende, og vi vil ikke foreta noget nytt og har refusert nye bestillinger, men det kontraherte parti er vi forpliktet til å utføre. Sådan ligger den sak nu. Vi har fått en note fra England i disse dager, som meget sterkt beklager Norges stilling, men denne note skal der også en av dagene bli gitt svar på. Dermed er jeg kanskje ferdig med det som nærmest må karakteriseres som almindelig politikk, og jeg skal gå over til vårt forhold til bestemte land.

Jeg skal begynne med vårt forhold her i *Norden*. Også her mellom oss har der været adskillig vanskeligheter, ganske særlig i forholdet til Danmark, hvor et meget sterkt valutaregime legger mange vanskeligheter og hindringer i veien for norsk eksport. Gjentagne klager er innkommet, og Danmark svarer forholdsvis imøtekommende; men vi kan ikke si, at disse ting er blitt overvunnet, Danmark befinner sig vel

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

valutamessig i en meget vanskelig stilling - det å skaffe deviser er overmåte ondt - og det har vel hensyn å ta til større kunder enn oss av hensyn til sin egen stilling, så der er nok av plausible forklaringer; men imidlertid er forholdet ikke bra, og vi mener å gjøre hvad vi kan for å få det endret, og vi sitter i vårt handelspolitiske forhold til Danmark sterkt i det efter den slags betraktninger som gjøres gjeldende i handelspolitiske forhold med hensyn til positiv eller negativ handelsbalanse. Imidlertid reiste den svenske utenriksminister *Sandler* her i sommer i en rekke foredrag spørsmål om man ikke skulde søke å få et mere aktivt, mere positivt samarbeide istand mellom landene. Til å begynne med stillet den Norske regjering sig nokså reservert likeoverfor denne tanke, idet den mente at det samarbeide som hadde funnet sted og fant sted mellom institusjoner både på handelens og håndverkets område, kanskje var det riktige; det mest tilfredsstillende, men den svenske utenriksminister formet sine tanker i et bestemt forslag, og han hevdet sterkt at naturligvis fant der et tilfredsstillende og bra samarbeide sted mellom de forskjellige næringsorganisasjoner; men der var spørsmål hvor han trodde det var nødvendig at regjeringene måtte ta et vist initiativ, og det var hvor det gjaldt mere det generelle handelsforhold mellom landene. Det som nærmest stod for ham, var det at under de vanskelige internasjonale forhold kunde lett det skje at de interesser vi hadde mellom oss, ikke blev tilgodesett, at man altså ikke alene kunde oprettholde den handel og omsetning som fant sted mellom landene men at den kanskje lett kunde gå tilbake, fordi man blev nødt til å ta mere hensyn til hvad en fremmed kunde ønsket, enn til de interesser som nabolandene hadde. Han mente altså likefrem at det var nødvendig å få organer som kunde bevare det handelspolitiske forhold mellom landene, og at slike organer vanskelig kunde etableres uten regjeringenes mellekomst. Han innbød da til et utenriksministtermøte i Stockholm. Disse tanker som *Sandler* var inne på, hadde forresten også fått uttrykk i en henvendelse fra vårt eget kriseråd, som hadde fremholdt ønskeligheten av at man søkte å få et mere systematisk og organisert samarbeide istand mellom de nordiske land.

Så kom der en officiell innbydelse til møtet i Stockholm 6-7. september. Jeg hadde allerede sagt til *Sandler* at jeg ikke vilde ta standpunkt til disse spørsmål før jeg hadde forelagt dem for representanter for de forskjellige næringsveier og det hjemmelige arbeide. Jeg sammenkaldte da hvad jeg i korthet kan kalde et slags næringsting, bestående av representanter for de forskjellige institusjoner. Der var representert: Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon ved Stortingsmann Alfred Madsen, sekretær Elias Volan og forretningsfører Nordahl, Norsk Bonde- og Småbrukerlag ved Småbruksskolebestyrer Gulbrandsen, Norges Industriforbund ved professor Halvorsen, Norges Handelstands forbund ved advokat Frank, Norges Bondelag ved skogeier Asmund Enger. Av andre interesserte var dessuten tilstede direktør Rygg, Norges

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

Bank, professor Wedervang, formann i kriserådet, Stortingsmann Lykke, formann i traktatforhandlingsdelegasjonen til Storbritannia, direktør Trone Holst, formann i den mellemeuropeiske handelspolitiske nevnd. Dessuten var regjeringen representert ved statsministeren, handelsministeren og den fungerende finansminister, statsråd Sunde. Dette møte blev holdt den 31. august, og da blev det foreliggende spørsmål diskutert nokså utførlig. Der var visse betenkeligheter likeoverfor hvad man kunde opnå gjennom dette; men alle var enige i at jeg burde delta i møtet i Stockholm, og i at man nærmere burde søke å drøfte en praktisk løsning av det som forelå. Jeg reiste da til Stockholm. Under møtet der blev enighet opnådd om at der i hvert av de nordiske land snarest skulde nedsettes en nevnd, hvis oppgave det skulde være å behandle konkrete praktiske spørsmål vedrørende det økonomiske samarbeide i Norden, såvel med hensyn til varebyttet landene imellem som til varettagelse av handelspolitiske interesser i forhold til andre makter. Der blev også utvekslet hilsner med Islands statsminister, som gav uttrykk for sin store sympati for arbeidet. Spørsmålet om den nærmere gjennomførelse av planen og om nevndenes virksomhet blev videre drøftet mellem de nordiske lands utenriksministre under Folkeforbundets forsamling i Genf i september iår. En stund efter at jeg var kommet hjem, sammenkaldte jeg et lignende møte at det samme næringsting for å forelegge for det resultatet av utenriksministrenes konferanse. Her redegjorde jeg da for resultatet av utenriksministermøtet, og meddelte at det var regjeringens hensikt å gå til opnevningen av en slik nevnd. Om dette var der i møtet ingen meningsforskjell, men vistnok var der nogen, eller en liten meningsforskjell om hvordan denne nevnd skulde sammensettes. Regjeringens oprinnelige tanke hadde vært den, at denne nevnd skulde sammensettes nærmest uten vesentlig hensyn til kriserådet. Det skulde være en helt selvstendig nevnd på 5 menn som vi mente var dyktige, interesserte og praktiske for dette arbeide, men blandt disse 5 skulde dog formannen være kriserådets formann professor Wedervang. Det var nærmest den tanke vi hadde, men det viste sig under diskusjonen blandt de interesserte at praktisk talt alle - der var en undtagelse - holdt på at nevnden vistnok burde være og kunde være selvstendig - den skulde være som et helt selvstendig organ knyttet til utenriksdepartementet - men at den ellers burde være i så nær kontakt med kriserådet som mulig. Det burde være to på en måte helt adskilte organer, men de burde stå hinannen så nær at man var sikker på at der mellem disse organer var et fullt tilfredsstillende samarbeide. Regjeringen fandt å måtte bøie sig herfor, og den nabolandsnevnd som blev opnevnt ved kongelig resolusjon av 16. september blev sammensatt slik: Formannen i nevnden blev professor Wedervang, og de øvrige medlemmer blev grosserer Astrup, skogeier Asmund Enger, konsul Peterson og sekretær

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

Volan. Ved behandlingen av spørsmål vedkommende fiskerinæringen tiltredes nevnden av fiskeridirektøren. Alle disse folk sitter også i kriserådets arbeidsutvalg. Men som sagt: den instruks, det mandat de har fått, gjør nevnden til en helt selvstendig institusjon. Det er nu meningen at nevnden skal arbeide med konkrete og praktiske spørsmål. Det er ikke utredninger om forholdene mellom landene det her er tale om. Den skal brukes til øieblikkelige oppgaver i samarbeide med tilsvarende nevnder i de andre land. Reiser der sig spørsmål mellom Sverige og Norge, eller mellom Danmark og Norge, er det meningen at den skal søke kontakt med den tilsvarende nevnd i Sverige eller Danmark. Vi har allerede nu et aktuelt og meget viktig spørsmål, nemlig spørsmålet om stenindustriens ordning, og professor Wedervang er idag reist til Stockholm for å søke kontakt med nabolandsnevnden i Sverige, for å drøfte de ting som har meldt sig i forbindelse med denne stenavtale. Det er det jeg har å fortelle om dette.

Et annet spørsmål som berører de nordiske interesser er hvad jeg kan kalde *tillempningen av Oslo-konvensjonen*. Oslo-konvensjonen har jo, tross de skuffelser som utviklingen har medført, og som har gjort at konvensjonen ikke egentlig har kunnet virke svært positivt eller svært sterkt fremover, dog allikevel hatt sin store betydning ved å oprettholde en velvilje mellom de forskjellige folk. Den har mange ganger beskyttet oss mot ting som ellers vilde ha skadet oss, hvis dette organiske samarbeide mellom Oslo-konvensjonens land ikke hadde eksistert. Men Oslo-konvensjonen har en mangel og det er at det spørsmål som forutsettes drøftet mellom landene, er spørsmålet om tariffendringer, tollendringer, og den innskrenker sig til det. Før man kan gå igang med et tollpålegg skal spørsmålet drøftes med Oslo-konvensjonens andre land, og det må gå en viss tid hen. Dette har jo ganske store fordeler, ikke minst for oss. Gang på gang er det lykkes oss å hindre et for oss skadelig tollpålegg. Men også de andre land har hatt visse fordeler likeoverfor oss under disse forhandlinger. Men utviklingen har gått i den retning, at det ikke lenger er tolltariffene som benyttes som det viktigste våben for å legge hindringer i veien for handelen mellom landene. Det er andre ting, det er importforbud, det er kontingentering, det er valutarestriksjoner, og vi har da funnet at det vilde være overmåde ønskelig, ikke minst for oss i vår stilling, som ofte er den at det er vi som er mest genert av disse nye restriksjoner, - om også disse restriksjoner kunde tas med i bestemmelsen om en viss forhandlingstid, forinnen de blev satt i kraft. Dette spørsmål blev reist av mig først under utenriksministermøtet i Stockholm og blev der møtt med sympati - jeg vil ikke si: med varme, men dog med en viss forståelse; der var litt delte meninger. Men det blev også tatt frem i Genf ved et møte hvor Oslo-konvensjonens øvrige makter var med, Holland, Belgia og Luxemburg, og også der blev det møtt med forståelse og sympati, men heller ikke uten

en viss reservasjon og da særlig fra gull-landenes side. Både Holland og Belgia er gull-land, og de var bange for at de kanskje vilde stå i en litt vanskelig stilling hvis det samarbeide ble fastslått. Imidlertid blev det mottatt med såvidt stor velvilje at vi har fundet at vi meget godt kan skrive til samtlige Oslo-makter og spørre om de nærmere vil overveie dette spørsmål. Det som i tilfelle skulde gjøres, skulde da bestå i at Oslo-konvensjonen blev tillempet slik at ikke bare tariffendringer, men også dette andre djevelskap som brukes mellom landene, kunde bli overveiet forinnan det blev satt i kraft. Hvorvidt det vil føre frem, tør jeg ikke uttale mig om, for vi har endnu ikke engang spurt disse andre land, men det inntrykk jeg fikk ved de møter jeg hadde både i Stockholm og Genf er at det iallfall må sies at man stillet sig velvillig til spørsmålet.

Vi har vært inne på den tanke om man ikke kanskje også kunde få England til å være med på bare å drøfte spørsmålene innen restriksjonene trådte i kraft, uten å slutte sig til Oslo-konvensjonen, - om det ikke f.eks. likeoverfor Norge kunde være villig til å følge samme fremgangsmåte som Oslo-konvensjonens makter følger. Jeg snakket med Anthony Eden om dette da han var her, og han var meget interessert; men han sa det samme som møtte oss den gang vi spurte om England vilde være med i Oslo-konvensjonen, at de hadde hensyn å ta til imperiet o.s.v., som gjorde det meget vanskelig. Vi har også gjennom legasjonen i London berørt spørsmålet, men også legasjonen mener at det er meget vanskelig. Man mener at i det store og hele tatt er ikke England uvillig til å drøfte de konkrete spørsmål som reiser sig, på forhånd, men å få det inn organisasjons- og avtalemessig, tror man vil være temmelig vanskelig. Edens besøk her i Norge var meget tilfredsstillende, uten at man dog kan si at det var noget positivt han vilde, eller at det bragte noget positivt resultat. Det var bare en understreken av det vennskap Storbritannia føler likeoverfor Nordens stater og et ønske om både politisk og handelspolitisk å leve på en vennskapelig fot med alle disse land, og det blev uttalt stor tilfredshet med den gunstige utviklingen som handelen i det siste år har hatt mellom England og Norge - i begge retninger, både eksporten og importen er steget, og det må vel i ikke liten grad tilskrives handelsavtalen med England, som altså forsåvidt har svart til de forventninger vi knyttet til den og til den omtale av tilfredshet jeg for min part gav den i Stortinget.

Jeg går nu fra Norden over til de enkelte land og skal kortelig nevne dem. Først tar jeg *Tyskland*. Vi hadde før 15. september en clearingsavtale som i lengden ikke virket tilfredsstillende, den blev delvis sabotert av Tyskland, idet innbetaling på clearingskonto i Berlin blev nektet for en rekke av våre betydeligste eksportartiklers vedkommende. Imidlertid meldte tyskerne sig i sommer som kjøper til 150 000 tonn hvalolje, forutsatt at betalingen kunde skje

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

over et lengere tidsrum og via clearing. Derved åpnedes en utvei til å skaffe Norge en clearingsavtale som bød større fordeler også for den almindelige norske eksport til Tyskland. Forhandlinger, åpnet i august, ledet til undertegning av en ny clearingavtale, som gikk ut på at samtlige betalinger for vareutvekslingen mellom de to land skal inngå på konti henholdsvis i Norges Bank og Reichsbank, Berlin. Det blev forøvrig avtalt at hvalfangernes tilgodehavender skulde avvikles i det overskudd som man, i henhold til erfaringer med hensyn til handelsbalansens stilling i tidligere år, forutsatte vilde opstå på Tysklands konto i Norges Bank i dette lands favør. Forøvrig blev hvalfangerne sikret at de i ethvert fall skulde få en viss procent av de i Norges Bank innbetalte beløp.

Clearingsavtalen trådte i kraft 15. september. Imidlertid opnådde man den tyske regjerings godkjennelse av at betaling for varer som allerede var levert til Tyskland før dette tidspunkt, og som allerede da var forfalt til betaling skulde kunne overføres over clearing inntil et maksimumsbeløp på 2 millioner riksmark. Videre blev det bestemt at 1000 tonn sildemel og 800 tonn sildolje fremstillet på Island ved fabrikker i norsk eie skulde kunne avvikles over clearing inntil et årlig beløp på kr. 360 000,00.

Den 24. september i år skjerpet imidlertid Tyskland sine bestemmelser med hensyn til import fra utlandet. All valutatilddeling eller tillatelser til innbetaling på clearingskonto blev gjort avhengig av en spesiell tillatelse for vedkommende vareparti. Dette forårsaket adskillige ulemper for vår eksport og Utenriksdepartementet og legasjonen i Berlin fikk en mengde reklamasjonssaker m.v. til behandling. På tysk side anførte man at systemet efter nogen tid vilde virke bedre. Dette har også slått til, idet det nogen lunde glatt gis betalingstillatelse for en rekke varer. På råvarer, særlig metaller og herdet fett, er der i den senere tid av tyskerne blitt plasert store ordres i Norge. Dette har bidratt til en forskyvning i handelsbalansen, og vi er idag i den situasjon at våre utbetalinger er blitt mindre enn våre pengefordringer på Tyskland. Dette er noget man har eksempel på også fra andre land. Også i Sverige har den samme utvikling funnet sted.

Dette forhold har medført at f.eks. hvalfangernes tilgodehavender vil komme til å inngå i betraktelig langsommere tempo enn forutsatt. Forskyvningen i denne balanse skyldes også delvis den omstendighet at norske eksportører viser mer forsiktighet ved innrømmelse, av kreditt, at de selger mot kontant og endog mot forskudd, samtidig som de søker hurtigere å dra inn sine utestående tilgodehavender, og derved blir presset på clearing så meget sterkere enn man hadde forutsatt.

Disse spørsmål, som er meget vanskelige og meget innviklede, er nu optatt til fornyede forhandlinger i Berlin. I disse dager vil forhandlinger innledes om å gjøre

clearings-avtalen mer tidsmessig og mer dekkende våre interesser. Det er umulig å si hvor langt man når, og hvor tilfredsstillende eller lite tilfredsstillende de nye regler blir. Imidlertid setter vi meget inn på å få bedre vilkår, slik at hvalfangernes interesser kan tilgodesees uten for lang utskytning av den tid innen hvilken det var forutsetningen at de 20 millioner det her dreier sig om, skulde kunne betales.

Jeg skal nevne et land til før jeg går over til vårt forhold til vinlandene, og det er *Japan*. På *Japan* har vi meget store interesser, større interesser enn jeg tror de fleste mennesker tenker. Vi har en eksport til *Japan* som dreier sig om 14-15-16 millioner - noget forskjellig, men en meget stor eksport, og vi har en veldig skibsfart. Denne eksport konsentrerer sig ikke minst om produktene av vår treindustri, og ganske særlig er Borregård sterkt interessert. Men ved siden av Borregård også den store skibsrute vi har på *Japan*, Wilhelmsenlinjen. Det er meget store interessebeløp som konsentreres nettop om disse bedrifter, så vanskeligheten med *Japan* vil ramme oss overmåde hårdt. *Japans* interesse av oss er svært liten. Mens vi altså har vært oppe i en eksport på ca. 18 millioner kroner, har *Japans* eksport vært 1-1,5 million, og har først i de siste år steget til 3 eller 4 millioner, så der er en stor forskjell, som *Japan* naturligvis er fullt opmerksom på. Nu har vi her i landet så sent som i år foretatt skritt som virker i høieste grad irriterende på *Japan*. Det er ikke tolførhøielser, men det er det at vi har lagt restriksjoner på et par artikler som interesserer *Japan* meget sterkt, nemlig gummiskotøi og fajanse, der har vi gått til importforbud og licenstillatelse. Det hjelper lite at vi sier til *Japan* at vi tar alt mulig hensyn til dets tidligere eksport og at disse restriksjoner er ikke pålagt bare av frykt for *Japan*, men de er pålagt av hensyn til vår konkurranse også med andre land. Dertil svarer japanerne, at de synes det er særlig sårende for dem at det blir pålagt den slags restriksjoner. Og selvom andre europeiske land også har fulgt samme vei for å beskytte sig mot *Japan*, så letter ikke det forholdet til Norge, og det er fremkommet nokså utilslørte trusler om at *Japan* for sin cellulose blir nødt til å søke andre steder hen, hvis dette forhold ikke blir rettet. Og andre steder - det vil si vårt naboland Sverige. Sverige har vært sterkt ute etter den japanske celluloseimport, og nettop i disse dager er den administrerende direktør for et av de aller største bruk reist til *Japan*, for der formodentlig å fremstille sig selv rosenrød og den kjære nabo i en litt mørkere farve. Det spørsmål det her gjelder, og som kan bli aktuelt, er altså om man skal oprettholde disse importrestriksjoner nettop for disse to grupper av varer.

Det blev reist her i vår et meget sterkt krav til regjeringen om å gå til lignende innskrenkninger og

restriksjoner for en hel rekke andre norske produksjonsvarer, og da ganske særlig manufakturvarer. Man sa at hele vår tekstilindustri var dømt til ødeleggelse, hvis man ikke stoppet den japanske import. Regjeringen undersøkte disse ting meget nøie, og det kunde ikke nektes for at importen fra Japan var truende. De varer det leverte, var like smukke og like gode som de norske varer, og det var til og med norske mønstre som var tatt, så selv fagfolk sa at de kunde ikke skjelve sine egne varer fra japanske. Men vi blev stående ved spørsmålet: Hvad gjør Sverige, som også har en stor tekstilinteresse og må lide under dette? Har Sverige foretatt skritt mot Japan av den art som forlanges her i Norge? Vi skjønnte straks at skulde vi gå ennu videre med restriksjoner uten at Sverige deltok, vilde det være det samme som at den konkurransen som nettop på disse viktige områder truet oss fra Sverige, da vilde bli meget vanskeligere å motstå. Det viste sig at Sverige intet hadde gjort av den art. Sverige har sin tollbeskyttelse, men har ikke nogen av den slags restriksjoner, og har ikke gått til den slags restriksjoner hverken for gummiskotøi - til tross for at det har mektige fabrikker - eller for fajanse eller for tekstilvarer. Heldigvis gikk vi ikke med på denne beskyttelse av tekstilindustrien, og jeg har siden ikke hørt mer om det. De klarer sig, det går, og vi får håpe at det fremdeles vil gå. Jeg har ikke hørt annet enn at tekstilindustrien i det store og hele arbeider ganske tilfredsstillende. Men dette med Japan er et ganske godt og sterkt eksempel på hvor farlige disse restriksjoner er, hvilken øieblikkelig virkning de kan ha, og hvor lett virkningen kan bringe meget dårligere resultater enn den gevinst som man så å si har oppe i dagen og kan regne sig til. Det gjelder ikke bare dette enkelte område, men det gjelder på mangfoldige andre områder, hvor vi så å si daglig i vår kamp for tilværelsen føler restriksjonenes virkning mot oss selv. Men det hindrer ikke at vi naturligvis er nødt til på mange områder å bruke de våben som også fienden bruker.

Jeg kommer nu til den siste del i min redegjørelse, og det er forhandlingene med vinlandene, forhandlingene med de land hvis marked er av en så veldig interesse for hele vår fiskeproduksjon.

Jeg begynner med *Italia*, fordi vi ennu idag står midt oppe i forhandlingene med Italia, og jeg kan ikke si at de egentlig ser tilfredsstillende ut. Italia er også et av de land, hvor vår handelsbalanse er gunstig, idet vi selger meget mer til Italia, enn Italia selger til oss. Og Italia har jo hatt stigende økonomiske vanskeligheter, lirens stilling er blitt mer og mer prekær, landets eksport er stoppet, ikke minst på grunn av valutaforholdene, og Italia har måttet kjempe for å opnå større eksport og mindre import. Endelig falt deres øine også på Norge, og de sendte op en stor, meget fremtredende delegasjon, som skulde understreke likeoverfor Norge at Norge måtte kjøpe meget mere av Italia, hvis ikke Italia skulde bli nødt til å legge restriksjoner på

den norske eksport. Det nyttet lite likeoverfor disse folk å hevde at det jo er nokså urimelig, at et land på 44 millioner mennesker krever at et land på 3 millioner skal kjøpe i pengeverdi akkurat det samme fra det store, som det store kjøper fra det lille. Og ennå urimeligere er det, når den vare det lille land selger til det store, er en allemannsvare, kan man gjerne si, en nødvendighetsartikkel, en billig matartikkel som vår stokkfisk, som det store land gjennom hundrer av år har hatt som litt av sin daglige føde, - mens det store lands salg til oss jo ikke representerer den slags nødvendighetsartikler. Resonnementet sier alle er riktig, men man kan ikke følge riktige resonnementer i denne tid, når det er nødvendig å gjøre uriktige resonnementer som må følges, og det uriktige resonnement som Italia i dette tilfelle må følge, er simpelthen det at vi selger for meget til Italia og kjøper for lite av Italia. Vi har anbefalt Italia meget sterkt selv å arbeide litt positivt på det norske marked, idet det ikke er tvil om at det er muligheter for Italia for å få et større marked her; men det tar tid. Imidlertid er de kommet med flere konkrete forslag, og et av de forslag de arbeidet sterkest med, var at våre redere måtte bestille skib i Italia. Det vilde med engang hjelpe svært godt. Men forholdet er at for det første er de italienske verksteder dyre; de leverer udmerket arbeide, men de er dyre. Og dernest kommer visse praktiske vanskeligheter ved å bygge skib ved italienske verksteder, sprogvanskeligheter, avstanden o.s.v. Bygger en reder ute, vil han gjerne være i stadig kontakt med vedkommende verksted, vil forstå verkstedets sprog; det er mange ting i det daglige arbeide, hvor det er nødvendig for en inspektør å forstå sproget. Så det er ikke lett å få det til, og iallfall er de forsøk som skal være gjort her hos redere, hvor der virkelig er drevet positive forhandlinger, strandet på grunn av prisforskjellen. Så har de sagt at det var andre ting vi måtte kjøpe. De vilde svært gjerne at vi skulde kjøpe fly, og det er mulig at Forsvarsdepartementet kan kjøpe et sjøfly. Vi har visse forventninger til dette sjøfly naturligvis; det er også litt av prestige, så vi har visse forventninger til at et sådant sjøfly skal gjøre et godt inntrykk. Men sådan er altså forholdet til Italien. Og midt under delegasjonens opphold heroppe, stoppet det plutselig uten varsel hele vår håbrandeksport, en ny eksport som har tatt sig meget op og har skapt levevei for en masse mennesker, og som gikk meget tilfredsstillende, men hvor der var drevet en nokså meningsløs konkurransen. Vi kastet jo inn på Italia så meget håbrand at det ikke er å undres på at Italia blev trett av denne masse håbrand, som konkurrerte tildels sterkt med dets egen ferskfisk. Plutselig blev det stoppet. Men det lyktes ved forhandlinger å få de vogner som var underveis, og som var oplastet i Bergen, ca. 30, avsted. Siden stoppet det absolutt, og der blev lagt en kontingent på denne håbrandeksport, denne ferskfiskeksport, som er så lav nu at

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

det vi utførte ifjor, da det blev stoppet, allerede tre ganger, tror jeg det var, hadde overskredet den kvote vi har fått. Det spørsmål går naturligvis inn under forhandlingene nu. Vi sendte straks ned fiskeridirektør Asseson, som vel opholdt sig en måned i Italia for på Norges vegne å føre forhandlinger. Men ennå er det ikke kommet lenger enn at vi har fått en slags ønskeliste fra Italia. Ønskelisten består i visse tollnedsettelse, på ris, epler, pærer, ferskener, aprikoser, kirsebær, hasselnøtter, valnøtter, tomater, tomatpuré, vevede varer av kunstsilke, ull og bomull. Så krever de øket kjøp av avskallet ris, salt, olivenolje, hampetråd og garn, oljefrøkaker og vin. Nu, noget kan kanskje gjøres med hensyn til øket kjøp; det er visse produkter, hvor der kanskje kan koncentrerer noget mere kjøp i Italia. Men som De selv forstår, er det ikke ganske lett å få disse ender til å møtes, og det vi frykter mest, det som er det store spørsmål for oss, det gjelder stokkfisken. Skal der skje en kontingentering for stokkfisken i Italia, så vil det være - jeg vil si - en ulykke, en katastrofe, for vår fiskehandel.

Netop under disse omstendigheter er det desto gledeligere at vi for de andre to vinlands vedkommende som har slik interesse for vår fiskeeksport, Portugal og Spanien, er kommet til ordninger som, om de ikke kan sies å tilfredsstillere våre ønsker, dog må sies å ha skaffet oss en viss trygghet iallfall for vår fiskeeksport. For Spanias vedkommende har vår klippfiskeeksport ligget svært langt nede. Den har vært nede på en 6 a 7 tusen tonns årlig eksport.

Vi var så å si presset ut av det spanske marked ved den islandske konkurransen, ikke bare fordi Island konkurrerte i priser, men fordi Islands kvalitet og måte å behandle fisken på litt etter litt hadde bevirket at dets vare hadde trent sig så godt inn i Spania, at det var meget vanskelig å få plass for norsk klippfisk på samme måte som før. Det store kataloniske marked, Barcelona f.eks. var praktisk talt helt lukket for norsk klippfisk. Jeg husker at da jeg for noen år siden, i 1929, var nede i Barcelona, gikk jeg rundt og så på de virkelig smukke fiskehaller, hvor klippfisken lå i marmorkummer under rinnende vann. Men det var islandsk klippfisk alt sammen, kun islandsk. - Spania gikk, overensstemmende med moderne syn, til kontingentering av klippfisk, og da tok vi opp spørsmålet om å få en kontingent som lå høiere enn det vi hadde eksportert i de senere år. Etter konferanse med fiskeridirektøren var det første krav som ble reist, et krav på 10 000 tonn. Men det viste sig meget snart at klippfiskfolk selv mente at man godt kunde gå høiere enn til 10 000 tonn, og krav ble reist om op til 15 000 tonn. Det lyktes å få en ordning istand på 13 000 tonn. Vi hadde en klippfiskeeksport, konsul Volckmar, dernede for å delta i de spesielle forhandlinger og efter omstendighetene var man ganske tilfreds med det man hadde oppnådd. Det var nemlig ikke lette forhandlinger å føre, fordi islenderne kjempet som løver. De var overmåte

pågående, og de hadde meget å forsvare. Island viste meget godt at det Norge fikk måtte gå ut over det. Island selv er naturligvis ikke noe marked for Spania, men Danmark er det, og Danmark gjorde selvfølgelig felles sak med Island. Man kan si at Danmark beskyttet de islandske interesser i den grad at Island dog fikk beholde en ganske smukk kvotedel. Men Island har vært oppe i over 30 000 tonn klippfisk og måtte nu gå ned til 20 000, så for Island betød resultatet i Spania en svær tilbakegang. - Vi måtte gi visse ting til gjengjeld, og som alltid hvor det gjelder vinlandene, er det naturligvis vinen som må holde for. Når vi forhandler med disse land må vi alltid holde Vinmonopolets direktør og direksjon i de høire hånd og spørre: hvor langt vil han gå og hvad kan han gjøre. Det er ikke noen behagelig stilling, det er ikke tilfredsstillende, men det er nødvendig. Det er med vinen vi må betale det vi skal få derute. Vi slapp jo her forholdsvis billig. Vinmonopolet gikk med på øieblikkelig å kjøpe 25 000 liter Tarragonavin, - ellers måtte vi gå til - det hadde vi fått Stortingets bemyndigelse til før vi gikk fra hverandre - å nedsette tollen for en del fruktvarer: aprikospulp, appelsinsaft, hasselnøtter osv. - Men Spania er ikke tilfreds. Vi stod i den forholdsvis gode stilling at vi kjøpte mer av dette land enn det fra oss, efter vår statistikk, efter den spanske statistikk så det ikke fullt så gunstig ut; men nu, efterat vi har fått anledning til å selge mere klippfisk, svinger statistikken, og med den svinger Spanias velvilje likeoverfor oss, og vi har allerede nu hørt ganske sterke røster om at dette må revideres og at vi må gi Spania andre fordeler enn vi hittil har gitt. Jeg antar det igjen blir vinen de kommer til å be om. Denne kontingent var for inneværende år og der må optas kontingentforhandlinger for neste år; det er gitt at vi vil insistere på en kontingent av 13 000 tonn. Jeg vil imidlertid gjøre opmerksom på at vi får de ikke gratis.

Så kommer jeg til det annet vinland, *Portugal*. Portugals-traktaten har det jo vært skrevet adskillig om i avisene, så jeg er sikker på at den interesserer meget sterkt. Portugal har vi også måttet betale for å få en ny ordning istand, men vi har opnådd visse fordeler. Det var først og fremst vår skibsfart det gjalt. I mange år har vårt flagg vært diskriminert i Portugal, men det har vært diskriminert sammen med de andre store sjøfartsmakter. Portugal hadde nasjonal behandling for egne skib, mens alle de andre måtte betale spesielle avgifter, men så lenge alle var like utenfor det portugisiske flagg, spilte det ingen nevneverdig rolle for oss, ennskjønt vi stadig har fremholdt det urettferdige og urimelige i at vi ikke hadde nasjonal behandling med Portugal. Vi trøstet oss med at Storbritannia, med hvem vi har samarbeidet på dette område, og som stadig fremholdt nødvendigheten av å få nasjonal behandling, til syvende og sist vilde opnå det, og at vi vilde følge automatisk med på grunn av vår

mestbegunstigelsestraktat. Men så lett gikk det ikke og det kom kanskje av at Storbritannia begikk den svakhet å gå inn på særbeholdninger for å opnå nasjonal behandling, og disse særbeholdninger gjelder atter vinen. Storbritannia gikk med på særskilt beskyttelse av de portugisiske vinmerker og vinnavn, dermed fikk Storbritannia nasjonal behandling. Og i Storbritanniens spor fulgte en rekke andre viktige sjøfartsland, Nederlandene, Italia og Frankrike, etter tur. Alle gikk inn på - dels var det helt nye traktater og dels var det innrømmelser, for Nederlands vedkommende f.eks. også særlig hvor det gjelder vinspørsmålet. De måtte altså gå til visse kompensasjoner. Så kom turen til oss og vi krevet, overensstemmende med vår traktat, at også vi skulde få nasjonal behandling ut fra mestbegunstigelsesprinsippet. Portugal avviste dette absolutt, og da vi truet med å gå til Haag, hvor vi rent teoretisk og juridisk måtte stå godt, sa Portugal: Vel, da opsier vi traktaten øieblikkelig. Det vil altså si at selv om vi seiret i Haag vilde vi stå meget dårlig, så den vei var lukket. Vi måtte da gå til forhandlinger, hvis vi skulde få vår skipsfart på samme nivå og under samme betingelser som de øvrige store sjømakter. - Var dette nødvendig, har man spurt. Ja, selvfølgelig, det var to be or not to be for vår skipsfart ikke å bli særskilt diskriminert i et såvidt stort sjøfartsland som Portugal. Det er ikke bare de direkte anløp som våre skib eller våre ruter har på Portugal - skjønt det naturligvis også spiller en rolle; det er ikke bare de avgifter som direkte løper på, men det, at vårt flagg ikke blir ansett like godt som de store sjøfartsnasjoner over den hele verden. Det er mange skib som sluttes uten at lossehavn er opgitt, men hvis norske skib måtte undta portugisiske lossehavner eller hvis vedkommende befrakter viste, at de på portugisiske havner vilde være pålagt ekstraavgifter, vilde det norske flagg være utelukket fra den frakt. Det er mange skib som sluttes på timecharter ikke minst på Middelhavet på spanske, portugisiske og franske havner; men norske skib vilde være utelukket fra den forretning, hvis norske skib ikke var like gunstig stillet som andre. Og uten hensyn til verdien av dette med det åpne marked, åpne losseplasser, uten hensyn til den verdi som vanskelig lar sig beregne, så regner Rederforbundet ut, at tapet ved at vår flåte blev diskriminert i de portugisiske havner må regnes til en sum av omkring 12 millioner. Det er imidlertid heller ikke dette tall som er avgjørende. Det avgjørende er simpelthen det, at vårt flagg kan ikke med vår flåtes betydning, med vår flåtes alt omspendende interesser, være dårligere i det internasjonale samkvem enn det britiske flagg. Det har vært vår styrke i konkurransen med det britiske flagg, at vårt flagg alltid har vært ansett som like godt og like fordelaktig, ja på mange måter har det kanskje endog vært ansett for bedre enn og foretrukket for det britiske flagg. Men skulde vi få det merke på oss, at vi som et stort sjøfarende land ikke hadde samme økonomiske stilling som et

annet land, vilde det være et grunnskudd for den norske handelsflåte. Vi var altså i en tvangssituasjon. Vi kunde naturligvis ikke si, hvor vanskelig situasjonen var; vi måtte spille den overlegne likeoverfor Portugal; men selvfølgelig - vi kan være ganske overbevist om, at Portugal er vel instruert med hensyn til vår sjøfarts betydning, og Portugal viste nok, at det kunde ta sig betalt.

Det var meget lange og meget ubehagelige forhandlinger som blev ført med megen prutning, med megen strid, med megen protest. Det viste sig meget snart, at det var portvinen det gjalt; det var de portugisiske vininteresser som blev skutt i forgrunnen, og derfor var Vinmonopolet med i våre forhandlinger så å si fra første stund av. Det gjalt å få vite hvor langt Vinmonopolet mente at man kunde gå, hvor langt man kunde strekke sig, og vi gikk ikke lenger enn Vinmonopolet mente, vi kunde gå. Vinmonopolet gikk heller ikke til det med glede; men det forstod hvilke nasjonale interesser her stod på spill.

Portugal forlangte, at det for eksporten til Norge skulde fastsettes en sum av 30 000 hl. portvin og madeira samt 10 pct. av Norges innførsel av kaffe, kakao og mandler. Disse krav blev avvist absolutt fra norsk side. Resultatet blev, at Portugal frafalt kravet om en prosentvis innførsel av kaffe, kakao og mandler, men fastholdt vinbestemmelsen, idet beløpet dog blev nedsatt til 28 900 hl. Dette kvantum - 28 900 hl. - mente Vinmonopolet, at det kunde importere, idet det svarte noenlunde til gjennemsnittet av vår import av portvin. Den var vistnok gått noe ned i de siste år; men det mente, at det skulde ikke bli noen større vanskelighet å oppfylle det krav. Dette var hovedkravet. Det var det vi måtte gå på for vinens vedkommende, idet der dog ennu er et lite tillegg, som har en viss betydning eller kan få en viss betydning. Hvis hele vår hetvinsimport skulde stige, slik at den portugisiske import kommer i et misforhold til den samlede import, har Portugal rett til å kreve dette kvantum revidert, slik at det får den prosent av vår innførsel som svarer til innførselen idag, nemlig 83 pct. Det er bare en rett Portugal har - og man står da selvfølgelig fritt med hensyn til å opta nye forhandlinger.

Hvad fikk vi nu istedenfor denne ganske ubehagelige bestemmelse? Hvad opnådde vi? Vi opnådde først det som for oss var det viktigste: nasjonal behandling av vår skibsfart; men dernest opnådde vi et par andre ting. Vi opnådde på vinområdet noget som Vinmonopolet i mange år har arbeidet for, nemlig å bli kvitt de private agenter for hetvinsimporten. Portugal gikk med på - ikke uten vanskelighet - at hetvinsimport gjennom private agenter skulde beregnes på samme måte som den direkte import til Vinmonopolet; det vil si at de særfordeler, de fortjenester som agentene nu har, bortfaller. Det anså man for en stor vinning, og man har på grunnlag av denne gevinst også kunnet nå videre på andre områder. Ved særforhandlinger med

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

Frankrike har vi også fått stoppet hetvinsimporten gjennom private agenter fra det land. Den var ikke særlig stor; men når det portugisiske marked falt bort, var det all grunn til å frykte for, at man vilde kaste sig over den franske hetvin som ikke har hatt noe marked her før men som man allerede har begynt å innføre efter de nye portugisiske bestemmelser.

Det lykkedes å få Frankrike med på lignende vilkår som det portugisiske for hetvinens vedkommende. Frankrike måtte vi betale - også efter konferanse med Vinmonopolet - på den måte at de 18 pct. som beregnes av omsetningen av lettvin blev nedsatt til 14 pct. Men Vinmonopolet mente at gevinsten var så stor at det var all grunn til å være fornøiet med resultatet av de franske forhandlinger. For Spanias vedkommende er det nu etablert samme ordning, idet Spania på grunn av mestbegunstigelsen følger automatisk med på de bestemmelser som treffes for de øvrige vinland; men vi kan sikkert vente at Spania vil ta spørsmålet op, når vi nu skal til atter å forhandle om våre handelspolitiske forhold for neste år.

Vi hadde et spørsmål til med Portugal som vi nyttet leiligheten til å ta op, og det var vår klippfiskeksport. Det lå litt utenfor, men vi tenkte det var ganske bra å ta det med i denne tilleggsavtalen det her gjalt, og det lykkedes oss der å få fastsatt en kontingent av 40 pct. av Portugals samlede import. Det er ikke mere enn vi gjennemsnittlig har hatt på Portugal; men vi syntes det var en stor trygghet å få dette sikret. De klippfiskinteresserte, med hvem vi konfererte mente at man burde se å få 45 pct. Det lykkedes oss ikke - vi stod stadig i kontakt med klippfiskfolk - vi hadde konsulent Tingvold i Portugal - og vi måtte nøie oss med 40 pct., og var efter omstendighetene ganske tilfreds med det. Det blev knyttet den bestemmelse til at prisen skulde være den internasjonale markedspris. Dette har vært kritisert, men opriktig talt: vi syntes igrunnen det var en selvfølgelig betingelse, idet man ikke kan vente at et land skal inngå kontrakt om å kjøpe en så stor kvotedel av et annet land uten noen kjennskap til prisen - det kunde jo medføre at vi kunde forlange en hvilkenksomhelst pris for de 40 pct. - Dette har såvidt jeg har forstått heller ikke vakt noen større vanskelighet. Til å begynne med da der inntrådte friksjoner, og store friksjoner med hensyn til vår klippfiskeksport, blev det tilslutt hevdet at det skyldes denne prisbestemmelsen, som klippfiskeksportørene sa at de ikke hadde vært med på; men ved å undersøke disse forhold noe nærmere viste det sig at det er ikke prisspørsmålet som har vært det avgjørende. Det var en av klippfiskfolkene, konsul Volckmar, nede her til et møte, og vi spurte ham om han kunde tenke sig muligheten av at klippfiskfolkene ikke vilde ha akseptert de 40 pct., når de fikk den prisbestemmelse. Det sa han nei til. Det var så store fordeler for dem å få den kvotedel fastslått at prisen ikke var avgjørende for dem. Han sa, at de dog hadde foretrukket en annen prisbestemmelse, f.eks. den at på det

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

portugisiske marked skulde vi ha den samme pris som den norske klippfisk opnådde på andre markeder. Jeg er imidlertid ikke sikker på at den prisbestemmelse hadde vært å foretrekke, for det kunde jo være at også norske klippfiskeksportører på et annet marked hadde vært nødt til å selge sin klippfisk meget billig, og det vilde vært lite tiltalende om kanskje samme pris da skulde vært beregnet på det portugisiske marked. Jeg tror at når alt kommer til alt er den internasjonale pris, selvom den er vanskelig å bestemme, dog å foretrekke. Men det som er det interessante i dette prisspørsmål det er, at det var ikke prisspørsmålet som voldte friksjonen mellom klippfiskeksportørene og Lissabon, det var den ting at da Portugal gikk over til denne kontingentering, laget det samtidig et importkonsern, et slags laug hvor importen samledes. For det første har det virket irriterende på de portugisiske importører selv, som før var fri og direkte i sin virksomhet likeoverfor Norge, og dernest har det medført at de klager som innkom, blev samlet på dette ene sted. Det var akkurat det som inntrådte. Det kom en ladning av midtet fisk til Portugal, det blev reist protest, og det medførte spetakler. Før medførte denslags protester og det spetakel som fulgte i dens fotspor, en strid mellom den enkelte eksportør og den enkelte importør; nu blev det en strid med det hele samlede eksportkonsern, og dette eksportkonsern stoppet ganske rolig den hele norske import. Det var striden. Nu er imidlertid denne middstrid ordnet, eksporten til Portugal er atter igjen i god gjenge, og prisen er såvidt jeg har hørt, en tilfredsstillende pris. Der har vi den portugisiske situasjon som den er.

Hvad nu selve traktaten angår så kan den opsies på 6 måneder. Den har også en annen bestemmelse som ikke er uten interesse. Det er en bestemmelse i dens art. 4 hvorefter den norske regjering forplikter sig til å holde ikraft inntil 1 juli 1941 bestemmelsene angående de portugisiske vinmerker. De portugisiske vinmerker er også beskyttet i vår gamle handelstraktat, men efter dette tillegg forplikter altså den norske regjering sig til å holde disse portugisiske vinmerker beskyttet helt til 1941. - Det er altså tilsynelatende en ny fordel Portugal har opnådd. Men det er knyttet til den bestemmelse at den portugisiske regjering da på sin side holder ikraft bestemmelsene om nasjonal og mestbegunstiget behandling av den norske skibsfart og det selvom nevnte konvensjon og denne tilleggsavtale skulde ophøre å gjelde. Det vil altså si, at sålenge den portugisiske regjering ønsker beskyttelse av sine vinmerker - og det er en av de springende ting i portugisisk handelspolitikk - så lenge den ønsker det så kan den ikke si op mestbegunstigelsen for den norske skibsfart, selvom vi forhandler om alle mulige andre spørsmål i denne traktat. Jeg må si det, at sett i sammenheng, sett ut fra de vilkår hvorunder vi optrer og forhandler, så synes jeg at det resultat vi er kommet til med Portugal, må kunne karakteriseres som tilfredsstillende.

Utad til og offentlig setter jeg sure miner og klager meget over traktaten, hvad jeg også har gjort likeoverfor den portugisiske sendemann. Men når vi her innenfor lukkede dører skal drøfte spørsmålet om den portugisiske traktat, så vil jeg si at vi i det store og hele tatt er kommet ganske vel fra det, hvilket ikke utelukker at vi skal benytte alle mulige chanser, alle mulige åpninger som kan tenkes for å få forbedret traktaten ikke minst hvor det gjelder dette spørsmål om vinkontingenten.

Jeg tror nu at jeg i alt vesentlig har gjennomgått de spørsmål som idag har aktuell interesse. Er det ting som jeg ikke har tatt med eller kanskje ikke har tatt med tilstrekkelig klart og tydelig, så står jeg selvfølgelig til tjeneste likeoverfor de spørsmål som måtte reises.

Formannen: Jeg takker stats- og utenriksministeren for hans interessante redegjørelse, som jeg er sikker på i like høi grad har fengslet alle medlemmer av komiteen. Det var tanken å få det stenografiske referat av utenriksministerens redegjørelse omdelt til komiteens medlemmer allerede i løpet av eftermiddagen eller aftenen, for at de til møtet imorgen kan knytte de bemerkninger til det som det er vanskelig å gjøre efter alene å ha hørt foredraget. Tanken var i komiteen at vi skulde benytte denne formiddag til, som stats- og utenriksministeren også var inne på, å rette de spørsmål til regjeringen som foranlediges ved statsministerens foredrag, hvad det inneholdt eller hvad enkelte av komiteens medlemmer måtte finne at det ikke har inneholdt. Før vi går over til en debatt om det nu, tenkte jeg at det vilde være praktisk å ta en pause på nogen minutter.

Jeg skal bare for utførlighets skyld nevne en enkelt sak som ikke var berørt, og som komiteen har ønsket å gi en kort meddelelse om, idet det var min tanke at man så skulde ta hvert enkelt spørsmål for sig.

Jeg kunde tenke mig at medlemmene av den utvidede komite og muligens også regjeringens medlemmer vilde være interessert i å høre stillingen i en sak som komiteen har behandlet mellem sesjonene, og som har vært temmelig meget omtalt, nemlig Hannevig-saken. Komiteen har endnu ikke avgitt sin innstilling, men komiteens innstilling er satt op i spaltetrykk og vil bli avgitt i løpet av de nærmeste dager. Jeg tror, selv om vi ikke endelig har votert i komiteen på ethvert punkt, å kunne si at innstillingen i alle sine punkter vil bli enstemmig. Det er vårt inntrykk i komiteen at det arbeide som er gjort gjennom det utvalg som har vært nedsatt, og gjennom sakens ordfører, har vært et meget grundig og utførlig arbeide. Jeg tror nesten jeg tør si, skjønt jeg har vært med også på tidligere innstillinger, at det er muligens et fastere arbeide enn det som har vært levert i de tidligere innstillinger fra komiteen. Komiteens resultat tror jeg i et par ord å kunne summere derhen at komiteen jo selvsagt er helt klar over den helt ubillige behandling som Hannevig har vært gjenstand for fra De Forente

Staters side, men at komiteen er like klar over at i en hel rekke av de rent juridiske spørsmål som foreligger, hvor norske presumptivt sakkyndige har stått skarpt mot hverandre nesten på ethvert punkt, er det helt umulig for komiteen å treffe nogen avgjørelse eller anbefale nogen bestemt avgjørelse. Det er spørsmål som alene kan avgjøres ved en domsavsigelse, og komiteen mener at staten ikke kan motsette sig at Hannevigsaken under visse forutsetninger søkes innbragt til internasjonal avgjørelse. De forutsetninger er i første rekke det ganske enkle at det skaffes sikkerhet for at det ikke voldes staten nogen utgifter ved det. Komiteen finner at det her dreier sig om, ikke kan sies å være nogen nasjonal interesse i egentlig forstand, men at det er rent privat, økonomiske interesser mellom en gruppe av Hannevigs kreditorer på den ene side og det formentlige krav på Amerika på den annen side, og komiteen er derfor kommet til det resultat at en forutsetning for at Stortinget kan gi sitt samtykke til at saken søkes ført videre frem, må være at det stilles absolutt og helt betryggende sikkerhet for alle de utgifter som kan foranlediges, da vi ikke kan anbefale at staten løper risiko for nogen ting. Vi kan selvsagt heller ikke anbefale at man søker saken ført videre på det haltende grunnlag at det blir stillet sikkerhet for at alle utgifter skal bli dekket, hvis saken vinnes. Vi tør i komiteen intet standpunkt ta til utsiktene til å vinne saken. Vi er helt klar over at det er mulig at den kan avvises allerede i første omgang, og da ønsker vi ikke at staten skal løpe den risiko. - Nettop på grunn av all den omtale det har vært av saken, og ikke minst i pressen, også nu dessverre, har jeg funnet det riktig bare å si disse ord til veiledning, hvis det er nogen som ønsker å komme med nogen spørsmål eller å rette nogen bemerkninger i den saks anledning.

Statsminister Mowinckel: Igår fikk jeg fra Christoffer Hannevig en skrivelse som er et svar på en forespørsel som vi efter komiteens henstilling rettet til ham. Den lyder slik:

«I besvarelse av Det Kgl. Utenriksdepartements skrivelse av 29. nov. tillader jeg mig at meddele at min far herr Chr. Hannvig sen. har erklært sig villig til å garantere staten for alle udgifter i anledning mit erstatningskrav på U.S.A.

Skulde man imidlertid forlange yderligere sikkerhet så vil jeg også kunne fremskaffe det.

Amerika's udgifter i anledning Amerika-Sverige's voldgiftssak i lighet med Norges i Haag 1922, var under \$ 19.000,- Således beregner jeg de faste udgifter i min sak til kr. 150.000,- Dette inkluderer ikke advokaterne med hvilke jeg laver en særskilt avtale.

Deres ærbødige
Christoffer Hannevig.»

Formannen: Jeg kan bare tilføie den bemerkning, at det beløp som var nevnt under muntlige konferanser mellom Hannevigs forskjellige juridiske rådgivere og komiteen som det minimum staten ikke måtte forlange sikkerhet for, men måtte forlange deponert i bank, var kr. 600 000.00. Dette rent økonomisk-tekniske spørsmål må efter komiteens mening også klarlegges av departementet, eventuelt under samråd med Justisdepartementet og de juridiske konsulenter som Hannevig og Hannevigs kreditorer måtte ha. Jeg er meget takknemlig for opplysningene, og har villet nevne dette jeg sa, som et tillegg i den forbindelse.

Jeg vil foreslå at vi tar et kvarters pause før vi går videre.

(Pause kl. 11.40)

Forhandlingene blev gjenoptatt kl. 11.55.

Formannen: Jeg skal ta op de enkelte spørsmål, hvis det er nogen som har opplysninger å gi eller spørsmål å stille eller bemerkninger å gjøre på det nuværende tidspunkt.

Angående sjøgrense-saken, som stats- og utenriksministeren begynte med, skal jeg først supplere det rent faktiske ved å meddele at juristutvalget underhånden har meddelt komiteen, at det avgir sin betenkning førstkommande lørdag. Da skal den foreligge ferdig mangfoldiggjort og vil med én gang naturligvis gå til regjeringen, men også til komiteens medlemmer, og komiteen vil da kunne gjøre sig bekjent med den ennå før regjeringens uttalelse om den foreligger. Men vi håper at denne vil kunne foreligge meget snart, og det var tanken at den forsterkede komite skulde tre sammen den 15. desember for om mulig å få avgitt en innstilling i saken, som kunde foreligge til Stortinget trer sammen. Det er ikke usannsynlig at komiteen, når den har behandlet dokumentene her, vil finne det ønskelig også å forelegge saken for den utvidede utenrikskomite, da den jo i sin rekkevidde kan tenkes å være ganske vidtgående.

Angående selve sakens realitet eller de forskjellige sider ved den, skal jeg selvfølgelig her intet uttale; men jeg vil få lov til å gjøre en enkelt bemerkning, siden vi også har utenriksdepartementet så sterkt representert. Der blev den 12. juli iår holdt et møte i utenriksdepartementet - det var under stats- og utenriksministerens fravær - hvor pressen var innkalt. I og for sig finner jeg det påfallende i en sak av denne art, som Stortinget uttrykkelig har erklært skal hvile i Stortingets hånd - at utenriksdepartementet innkaller pressen uten å varsle nogen i komiteen. Dagen efter dette pressemøte stod det i en rekke aviser artikler som var faktisk misvisende og villedende og efter komiteens enstemmige opfatning skicket til å skade Norges interesser. Redaktørene meddelte at det skyltes opplysninger fra utenriksråd Esmarch. Jeg skrev til utenriksdepartementet og bad om å få en gjenpart av det foredrag som var holdt for

pressen og fikk det svar at der fantes ingen gjenpart av det eller notater til det. Jeg er avskåret fra å ha nogensomhelst mening om hvad der har vært sagt, men mener at i saker av denne rekkevidde og betydning bør der ikke holdes den slags møter og gis pressen meddelelser, uten at der foreligger et virkelig referat av hvad der har vært sagt. Saken er så ømfintlig at den i virkeligheten har krav på det. Dette har vært adskillig omtalt i komiteen, og derfor har jeg villet nevne det her i de forskjellige herrers nærvær. Vårt håp er at vi må kunne få avgitt innstillingen innen nyttår, for at Stortinget, overensstemmende med det som var forutsetningen, skal kunne realitetsbehandle saken i februar måned, som det var sagt.

Stats- og utenriksministeren benyttet det uttrykk at «*etter Stortingets ønske*» var der opnevnt en juristkomite. Jeg vil si at det var *etter regjeringens ønske*, men med Stortingets tilslutning. Jeg tror det var meget riktig, og jeg tror at det er overordentlig nyttig å få dens uttalelse. Det hadde vært uhyre vanskelig, tror jeg, å behandle saken på en tilfredsstillende måte hvis man ikke hadde fått den.

Jeg vet ikke om der er nogen som vil rette noget spørsmål om denne sak eller bemerke noget om den. Den kommer jo muligens op igjen også i den utvidede komite. -

Jeg vil dernest gjerne få lov til å gjøre noen bemerkninger om Raufoss i tilslutning til det som stats- og utenriksministeren sa. Jeg kan ikke skjønne annet enn at vi blir nødt til etterhvert å ta et standpunkt til selve det spørsmål om der skal opretholdes i princippet en eksport av ammunisjon fra Norge. Norge har vært bragt i en ganske usedvanlig motbydelig stilling fordi vi har oprettholdt en helt lovlig eksport og fordi en rekke stater har forsøkt å stille Norge i gapestokken på en måte som var svært lite sympatisk og heller ikke meget behagelig for Norge.

Utenriksministeren nevnte hvad der i den forbindelse var skjedd i Genève i høst. Norge blev nødt til under en viss medvirkning fra Sverige å erklære at vi stanset eksporten, frafalt det forbehold som var tatt om å holde den oppe til 1. desember, og erklære at Norge var villig til å stille sin eksport under Folkeforbundets kontroll forutsatt at et rimelig antall andre stater gjorde det samme. Så i løpet av høsten, som statsministeren nevnte, kom man til klarhet over at der, til tross for de avgitte erklæringer, fra forskjellige land blev drevet en ikke helt ubetydelig eksport av ammunisjon til Bolivia og Paraguay. De stater som i særlig grad drev denne eksport, var Tsjekko-Slovakia, Østerrike og Frankrike, og med fabrikker som Norge hadde rede på. Hvis statsministeren ikke har noget imot det, vil jeg lese noen linjer av den rapport som jeg skrev til utenriksdepartementet, fordi dette har vært nokså meget omtalt innen komiteen, og nu tildels også i pressen. Jeg hadde fått muntlig instruks av statsministeren om å søke å bringe på det rene forholdet og å gjøre det klart for dem

derne at Norge følte sig noget mislig behandlet, og at Norge måtte være rede til å gjenopta sin eksport hvis man ikke fikk en viss trygghet for at alle stater her stod på like linje.

«Jeg søkte først konferanse med generalsekretær Avenol angående ammunisjonseksporten til Bolivia, og han innrømmet at de aller fleste stater fusket. Jeg antydet at den aksjon som var innledet under den ordinære forsamling, muligens var en aksjon fra den store våbenindustri for å stanse den konkurransen fra de mindre staters side som var begynt å bli følelig. Han vilde intet ha uttalt om dette, men hevdet at man fra Englands side hadde optrådt bona fide, og at der visstnok ikke fra England var foregått nogen underhåndseksport, men la til: Jeg er alltid engstelig for å uttrykke mig såvidt positivt når det gjelder våbenhandelen og tilføier derfor: Så langt mine opplysninger rekker. - På grunn av hele den stilling han mente saken var kommet i efter 1ste Kommissjons betenkning, mente at han ikke kunde gjøre noget og var enig med mig i at det naturlige for mig i den givne situasjon vilde være å søke en konferanse med Mr. Eden.

Jeg hadde dernest en konferanse med Mr. Ossuski, formannen i den spesielle Chaco-komite. Han kjenner allerede gjennom Avenol telegramvekslingen»,
- det vil si mellom utenriksdepartementet og generalsekretæren, hvori generalsekretæren var gjort oppmerksom på at vi kjenner til at fabrikken Bratislava i Tsjekko-Slovakia, Hirtenberg i Østerrike og Mühlhaus Breitwüller i Frankrike hadde en betydelig eksport. -

«Han trakk på skuldrene og sa meget ærlig: Jeg innrømmer at det hele er degoutant, og at min egen stat ikke har optrådt på en måte som Norge kunde vente. - Jeg antydet da at det kunde være nødvendig for Norge å utføre til Bolivia det som stod igjen på sluttet kontrakt, hvortil han bare svarte ved å trekke på skuldrene.» - «Jeg drøftet også med Mr. Eden spørsmålet om ammunisjonseksporten til Bolivia, og jeg gav ham gjenpart av telegramvekslingen mellom Utenriksdepartementet og generalsekretæren, idet jeg tilføiet at det var England som hadde vært primus motor i denne sak, og hadde bragt den norske stat i en temmelig vanskelig stilling, som det måtte være England maktpåliggende å bringe oss ut av, - enten ved å påse at de kontrakter Bolivia hadde med andre leverandører av ammunisjon, blev omgjort på samme måte som Norge hadde omgjort sin, eller også at det blev likefrem erkjent, at under de givne forhold hadde ingen stat nogen forpliktelse til å stanse eksporten til Bolivia. Mr. Eden uttalte at hans regjering var bekjent med det ene av de tilfelle som vi siktet til, og var meget skuffet ved å høre at der forelå en rekke tilfelle, og at de var varmt interessert for å bringe alle stater over på den

samme linje som Norge stod på. - Jeg nevner endelig som et moment der fortjener all mulig oppmerksomhet fra norsk side, at Amerikas representant i byrået i sitt foredrag - som vil bli den norske regjering tilstillet - la megen vekt på at der til den opplysningskomite som eventuelt skal etableres i Genève, blir gitt full meddelelse, ikke bare om produksjonen av krigsmateriell, men om den hele produksjon og eksport av sådanne produkter som i første rekke kan tjene et lands krigsberedskap uten direkte å være ammunisjon og våben, - som elektrokjemiske produkter, molybden, en rekke metaller og metallegeringer etc., etc. Med Norges meget store eksport av disse artikler har vi vel all grunn til å være både forsiktig og observant og heller bringe det offer som en stans av Raufosseksporten har vært, enn for sterkt henlede oppmerksomheten på våre andre utførselsartikler.»

Den rapport fra Folkeforbundet forelå ennå bare i utkast, da jeg kom hjem. Den er senere visstnok enstemmig vedtatt av den ekstraordinære forsamling, og i den heter det at forsamlingen under hensyn til de eksepsjonelle forhold i den nuværende sak og uten å ville skape en presedens bifaller som et av midlene til å opnå og vedlikeholde et ophør av fiendtlighetene å forby all utførsel av våben og krigsmateriell til Bolivia og Paraguay, og vi anbefaler Folkeforbundets medlemmer i alle de avgjørelser som de måtte treffe herefter å sørge for å trekke tilbake enhver tillatelse til utførsel etc. etc. Det vil jo igjen si at etter den forsamling er stillingen litt mere prekær enn den var tidligere. Vi har altså en fabrikk som med den nuværende arbeidsstokk er nødt til å produsere adskillig mer enn vi har avsetning for i landet. Vi har alltid søkt å selge til stater. Ja, det er ikke ganske riktig, men vi har alltid solgt til stater. For direktøren på Raufoss gjorde et meget intenst forsøk på å få solgt til oprørerne i Brasil og levere til dem, og han var meget indignert da det var den spanske stat som til sin fabrikk fikk leveransen til oprøret eller revolusjonen der borte. Men jeg tror at vi etter hvert kan komme til å få nokså mange ubehageligheter - ikke, tror jeg, fordi at vi har fullført den kontrakt som var sluttet, det hadde vi jo på mange måter tatt forbehold om. Men jeg tror det vilde interessere oss i komiteen - og det er derfor jeg har berørt det - å få vite om regjeringen har tenkt å gi sin tillatelse til at man tar mot nye ordrer fra Bolivia.

Stats- og utenriksminister Joh. Ludw. Mowinckel: Nei.

Formannen: For hvis vi skulde fortsette med det, vilde vi ganske sikkert bli gjort til skyteskive for dem som dekker sine egne slette forhold ved å stille oss i bresjen. Og jeg finner det riktig her også å si den ting at Norge nettop fordi det er staten som er leverandør, har vært i en uhyre

vanskelig stilling, som jeg også søkte å fremholde for Mr. Eden og andre. Det er private fabrikker i de andre land, og om den slags fabrikker blir saksøkt og får et erstatningsansvar, vil ikke det ha meget skjebnesvangre konsekvenser. Men hvis Bolivia saksøker den norske stat, eventuelt går til Haag, og sier det skyldes at Norge har brutt en fullt lovlig inngått kontrakt, at de har tapt en provins eller at det er død så og så mange mennesker, så er jo vi i en ubehagelig stilling som vil konsentrere oppmerksomheten på oss. Jeg forstår av statsministeren at det ikke vil bli gitt tillatelse.

Stats- og utenriksminister Joh. Ludw. Mowinckel: Nei. Vi stopper absolutt nu. Det er ikke tale om undtagelse fra embargoen.

Formannen: Jeg vet ikke om det er nogen her som ønsker å gjøre nogen bemerkninger om den Raufoss-historien. Den har vært berørt i komiteen tidligere, når den har vært inne. --- Hvis ikke, går jeg over til de nordiske land og forholdet med nabolandene og med Oslo-konvensjonen, og tør spørre om det er nogen som ønsker å knytte noen bemerkninger til statsministerens redegjørelse eller rette noen spørsmål i anledning av disse avtaler.

Anderssen-Rysst: Jeg er ikke riktig klar over om denne sak kommer til å bli forelagt Stortinget i en eller annen form, så det kunde forsåvidt kanskje være det riktigste å vente med ens bemerkninger til en eventuell Stortingsmeddelelse eller noget sådant foreligger. Men da jeg forstod det på den ærede statsminister at nevnden allerede så å si nu var kommet i arbeide, og at spørsmålene som den skal arbeide med, så å si er aktuelle, så vil jeg allikevel si et par ord. Jeg forstod statsministeren slik at det som det her i virkeligheten gjaldt, var å være aktivt innstillet likeoverfor spørsmålet om varebytte mellom de 4 nordiske land som det her gjelder, og også et visst fellesskap når det gjelder varetagelsen av felles handelspolitiske interesser likeoverfor andre land. Hvis jeg har rett i det, så mener jeg at det er nokså beklagelig at ikke fiskeriene har fått en egen representant i den nevnd der. Vi hadde et tilsvarende spørsmål oppe under krigen, det var da vi hadde de såkalte nabolandsnevnder, som blev nedsatt i 1917. Den gang la man stor vekt på at fiskeriene fikk sin egen representant der. Det skjedde også, og jeg tror at det var ganske heldig, ikke minst nettopp for den næring jeg her omtaler. Mellom de forskjellige nordiske land vil jo disse fiskerispørsmål, slik som stillingen nu fortøner sig overalt ute, få en enda større betydning enn før, og jeg tenker spesielt på et land som Sverige, hvor vi har hatt et godt marked for forskjellige produkter som bærer hele virksomheter i fiskeribedriften, og hvor Sverige har gjort store vanskeligheter i det siste. Jeg kan nevne spørsmål som

eksport av lange til Sverige. Da jeg i sommer på reise fra det interparlamentariske møte opholdt mig i Stockholm, fikk jeg et meget sterkt inntrykk av at der er en bevegelse av farlig art rettet mot vår eksport til Sverige også av sild, islandssild, hvor forholdet er det at det er det svenske marked som bærer hele islandsfisket for vårt vedkommende. Hvis det har vært forutsetningen at nevnden skulde ta en slik ting op, og det må vel ha vært forutsetningen, så forekommer det mig at det er uheldig at der ikke sitter en representant for fiskerinæringen i denne komite. Jeg skal ikke komme inn på sammensetningen nu, jeg sier generelt at jeg synes den er nokså ensidig sammensatt. Industrien har altfor mange der, for ikke å snakke om Oslo og dets område. Men hvis komiteen skal behandle sådanne ting som dette, så er det viktig - og det er viktig idag - at den har representanter også for fiskerinæringen. Da er det efter min mening ikke nogen tilfredsstillende ordning at fiskeridirektøren skal tilkalles, når sådanne spørsmål reiser sig. *Han skal sitte der for å reise sådanne spørsmål.* Hvis det er så at der ikke nu kan gjøres noget ved disse ting, må det naturligvis bli så meget viktigere for de departementer som har med dette å gjøre, å passe på at spørsmålene kan komme den vei, når det - som jeg går ut fra - har vært meningen at man skulde få nytte av disse nabolandsnevnder og de forhandlinger som har vært ført mellem de fire nordiske land også på dette område.

Statsråd Utheim: Komiteens formann omtalte i sitt første foredrag det møte som blev holdt i Utenriksdepartementet i sommer med pressen i anledning av vårt forhold til England. Statsministeren var dengang på ferie, og jeg fungerte på den tid som utenriksminister. Jeg må få lov å forklare litt om sammenhengen med dette møte. Situasjonen var den at sent en aften - jeg husker ikke nu hvilken dag det var - kom et meget foruroligende telegram fra England, hvor det blev bebudet at der skulde utsendes et krigsskib i anledning av de vanskeligheter vi har hatt med hensyn til sjøterritoriet. Avisene var på mig hele aftenen og hele natten. Dette telegrammet var så opsiktsvekkende i sin form at de måtte få en nærmere redegjørelse for det. Jeg tror nok at også utenriksråden hadde de samme henvendelser. Jeg gav da den beskjed i Utenriksdepartementet at vi på grunn av de sterke angrep som var kommet frem i det britiske parlament, burde søke å orientere pressen for å legge en demper på det hele. Det som blev meddelt på dette møte, var rent faktiske opplysninger om forholdene, og det blev bl.a. meddelt at saken lå i Stortingets hånd og at det var av avgjørende betydning at den norske presse ikke foretok noget som kunde foregripe Stortingets beslutning. Jeg hører der skulde være kommet visse misvisende meddelelser i pressen. Det har jeg ikke vært opmerksom på. Hvis så hadde vært tilfellet, vilde det jo selvsagt øieblikkelig blitt beriktiget av Utenriksdepartementet og jeg beklager at man ikke har sett

det. Jeg hadde bare lyst til å gi denne meddelelse i anledning av de bemerkninger som falt fra komiteens formanns side.

Statsråd Meling: Det var i anledning av uttalelsene fra hr. Anderssen-Rysst at jeg bad om ordet, det var med hensyn til fiskerienes representasjon i denne nabolandsnevnd. Der kan naturligvis også fra andre kanter reises kritikk over at andre deler av vårt næringsliv ikke har representanter, men med hensyn til fiskeriene og deres interesser her er det klart at man ved drøftelsen av dette var helt opmerksom på den side av saken. Men jeg synes ikke der er grunn til å reise nogen kritikk, aller minst hvor det gjelder spørsmålet om fiskerienes representasjon. Her var man i den stilling at man hadde formannen i kriserådet, man hadde formannen i den store fiskerikommissjon - som på grunn av de undersøkelser som han både har gjort og har å gjøre, kjenner fiskerienes stilling, også utadtil, både deres lønnsomhet og forøvrig de spørsmål som vedkommer fiskeriene - man hadde ham som formann også i denne nevnd, og jeg tror jeg kan si at det er vel ikke så særlig mange som sitter inne med større kjennskap også til fiskerienes stilling i vår handelspolitikk idag. Han deltok også, som man vil erindre, i den nevnd som arbeidet med Englandsavtalen, og jeg tror man forsåvidt kan være betrygget. Dessuten kommer da det til at fiskeridirektøren er selvskreven medlem av nevnden i alle de tilfelle hvor fiskerispørsmål kommer op. Skulde man her tatt en spesiell mann fra selve næringen, vilde vel da også det spørsmål reise sig: Skal det være for sild, skal det være for fisk, eller skal det være for andre fiskeriprodukter? Jeg tror at fiskeriinteressene nettop ved den sammensetning komiteen har fått gjennom formannen og ved fiskeridirektøren, er såvidt meget tilgodesett at det ikke vil medføre nogen risiko ved behandlingen av fiskerispørsmål i forbindelse med nabolandsnevndens arbeide.

Formannen: I anledning av statsråd Utheims uttalelse vil jeg gjerne bare igjen ha understreket, at det som blev anført av statsråden, fremhever betydningen av at der ikke blir gitt redegjørelser i så viktige saker uten at der foreligger et referat av hvad der blir sagt. Jeg skal bare nevne hvad der stod temmelig enslydende i presseorganene dagen efter, og man vil forstå at det var umulig for komiteen å komme med nogen som helst beriktigelse, selv om det vakte temmelig stor opsikt på forskjellige hold. I «Tidens Tegn» begynner det:

«Det er neppe regjeringens skyld at så ikke er skjedd» (d.v.s. at grensene ikke er fastslått), «men det er vanskelig å frigjøre sig for at Stortinget og da særlig utenrikskomiteen har trukket behandlingen av dette viktige spørsmål altfor meget i langdrag.»

Det er «Tidens Tegn»'s inntrykk av konferansen i Utenriksdepartementet. I «Sjøfartstidende» og i «Aftenposten» står det omtrent enslydende, og på samme måte

er det telegrafert utover landet. Det stod tildels i nogen sterkere uttrykk i disse blader enn det som stod i «Tidens Tegn». Det vilde vi kanskje i og for sig ikke ha lagt sådan vekt på i komiteen, men det stod i «Aftenposten» en artikkel som efter vår mening var uhyre skadelig, fordi den berørte noget som kun kunde være utgått fra departementet, og som rører ved noget av det essensielle i denne sak, idet der stod:

«Inntil Stortinget kommer sammen neste år får man både fra norsk og britisk side holde sig til de linjer som er utarbeidet av fiskerikonsulent Iversen».

Da Stortinget aldri nogensinne har anerkjent de linjer, men tvertimot, forsåvidt man overhodet kan tale om disse linjer, enstemmig har underkjent dem, vil enhver som kjenner denne sak, kunne forså hvilken betydning det har at det i landets mest utbredte blad, efter en konferanse i utenriksdepartementet, står at man fra norsk side skal holde sig til disse linjer. Men ethvert dementi vilde jo bare ha tilspisset saken og gjort det vanskeligere, derfor fant vi ikke å kunne gjøre nogetsomhelst ved det. Men derfor fant jeg det også naturlig å nevne saken her. I «Sjøfartstidende» stod det:

«Nu gjelder det å berge fiskernes livsinteresser. Skal det lykkes må det være slutt med strudsepolitikken i denne sak, og man må slutte med fra stortingshold å hindre utenriksdepartementet i det vanskelige og viktige arbeide.»

Jeg tror at alle de som har fulgt denne sak, vil være enig i at disse enslydende notiser i pressen efter et møte i utenriksdepartementet var temmelig opsiktsvekkende. Jeg har underhånden spurt et par av disse redaktører, og de har sagt at det skyldtes de opplysninger de hadde fått i utenriksdepartementet.

Støstad: Når det fra svensk side blev rettet en anmodning om et nærmere samarbeide også på det økonomiske område mellem de skandinaviske land, så forstod jeg stats- og utenriksministeren slik at han til å begynne med stod noget tvilende overfor det spørsmål. Jeg kan naturligvis forstå at det kunde være nogen tvil tilstede, og at det kunde være grunn til i nogen grad å se på spørsmålet, men det jeg har vanskeligere for å skjønne, det er at stats- og utenriksministeren, når han stod tvilende overfor et sådant spørsmål, gikk til det noget ekstraordinære skritt å sammenkalle hvad han kalte et næringsting, for å drøfte dette. Jeg synes det måtte ligget nær for ham å gå til de organer som Stortinget har, også på dette område, for selv om det her i formen skulde være et økonomisk samarbeide, må det vel kunne sies at også det berører vår stilling rent utenrikspolitisk sett. Derfor synes jeg det naturlige måtte ha vært at han sammen med disse folk fra næringslivet - jeg har ikke noget å innvende mot at de blev innkalt - også hadde

innkalt ihvertfall formannen i Stortingets utenrikskomite, hvis han ikke vilde gi hele komiteen anledning til å være med å drøfte spørsmålet. Dette sier jeg ikke fordi jeg er uenig i det resultat som er fremkommet av disse drøftelser, men fordi jeg synes det måtte ha ligget nokså nær også å tenke på Stortingets egne organer i denne forbindelse. Hvad angår det resultat man er kommet til, nemlig opnevning av denne nevnd, er det kanskje ikke så meget å si på det. Dog synes jeg de er noget negative, de opgaver som nevnden har fått. Såvidt jeg forstod stats- og utenriksministeren, skal den ha til opgave å passe på de forskjellige spørsmål landene imellem som måtte bli aktuelle, derimot har den ikke fått til opgave positivt å gå inn for et nærmere samarbeide og for en utvidelse av handelen og samkvemmet mellom landene. Den skal hindre innskrenkninger, men såvidt jeg skjønner har den ikke fått noget mandat til å foreta positive drøftelser for å fremme samkvemmet. Jeg mener også at det siste kunde det ligge nokså nær for en sådan nevnd å drøfte. Jeg mener nemlig, at slik som stillingen synes å utvikle sig rundt omkring oss, kan det bli nødvendig for oss å gå inn på en noget mere positiv linje når det gjelder enkelte av de spørsmål som berører de tre nordiske land.

Så vil jeg gjerne, når det gjelder opnevningen av de folk som sitter i denne nevnd si, at denne opnevning forbauser også mig noget. Det synes som det er enkelte navn som har tilbøielighet til å gå igjen i alle slike nevnder. Det er i og for sig naturligvis ikke noget galt i det, men det kan nok kanskje av og til synes som om ikke alle hensyn er tatt med eller tatt i betraktning når man opnevner folk. Jeg skulde også anta at det vilde hatt en viss betydning om man hadde tatt med også nogen av dem som utfører endel av det positive arbeide når det gjelder vår produksjon og vår handel, nemlig de som representerer dem man kan kalle de underordnede, kroppsarbeidere og funksjonærer, når de danner organisasjoner som har disse folk så å si under sin innflytelse.

Formannen nevnte spørsmålet Raufoss, jeg hadde ikke tenkt å si noget om det idag, jeg vilde berøre det imorgen, men når jeg nu har ordet her, vil jeg si at jeg synes nok det er gledelig at man vil stoppe denne eksport fra 1. desember, - eller var det 1. januar? Men jeg går også ut fra, at når man gjør det - hvilket jeg er enig i - så vil man også forsøke å finne planer og utveier til allikevel å oprettholde en produksjon ved Raufoss, slik at vi ikke ved dette får en ny kontingent av arbeidsledige. Mere skal jeg ikke si om det spørsmål nu idag.

Statsråd Utheim: Jeg må få lov til å komme tilbake litt til det møte som blev omtalt av formannen. Jeg synes at det vilde være heldig om man til belysning av den hele situasjon nu fikk referert det telegram, som kom fra England den aften. Det var meget opsiktsvekkende, og det vakte i pressen en uro, så vi måtte gjøre nærmere rede for det. Jeg fastholder at på

det møte som neste dag blev holdt i utenriksdepartementet til orientering for pressen, blev det kun gitt faktiske opplysninger. Det blev sterkt presisert at denne sak nu lå i Stortingets hånd, og at det var av meget stor betydning at den norske presse ikke foretok sig noget som kunde foregripe noget i de beslutninger som senere skulde fattes. Jeg var personlig ikke tilstede på møtet, men i det referat jeg fikk senere, blev det mig meddelt, at redaktøren for Handels- og Sjøfartstidende, redaktør Domaas, hadde rettet et direkte spørsmål om hvorfor ikke regjeringen straks for å undgå videre konflikt med England kunde fastsette grensene for sjøterritoriet. Og efter det referat som jeg fikk, blev det på dette svart, at saken lå i Stortingets hånd, og at regjeringen selvsagt ikke kunde gjøre det før Stortingets beslutning var fattet. Det blev overhodet på møtet ikke uttalt noget om realiteten i saken. Der blev overhodet ikke nevnt nogen av de forskjellige alternativer med hensyn til de forskjellige linjer.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: I anledning av den kritikk som blev rettet mot sammensetningen av naobolandsnevnden, vil jeg få lov til å si, at når en nevnd ikke bør være for sterk, og vi mente at den ikke bør ha over 5-6 medlemmer, så er det ikke så lett å tilgodese alle de hensyn som kan melde sig. Jeg sa isted at nevnden blev noget anderledes sammensatt enn vi egentlig fra først av hadde ønsket og tenkt, men det skyldtes den omstendighet at det var en så almindelig mening som gjorde sig gjeldende, at den måtte knyttes til det kriseråd, som nu i en årrekke har arbeidet med alle disse spørsmål. Det var igrunnen utgangspunktet, og derfor blev disse folk tatt. Og de er nokså alsidige i sin representasjon. Professor Wedervang er jo den mann som nu i et par år har ledet dette arbeide, og man må jo si at han er ypperlig skikket til å lede arbeidet også her. Astrup sitter i krisenevnden og representerer handelen. Asmund Enger representerer landbruk og skogbruk, Peterson representerer industrien og Volan arbeidernes store skare. Og så har vi endelig fiskeridirektøren, som er spesialist på fiskerispørsmålenes område. Og han har også full anledning til å reise spørsmål og til å ta initiativet når han måtte ønske det. Han er jo ikke en døv eller blind mann. Han har både telefon, telegraf og en rask jernbaneforbindelse, så det er ingenting i veien for det. Men fiskeridirektøren har sannelig så mange spørsmål han skal ta vare på og være opmerksom på, at jeg mener det er heldig at fiskeridirektøren ikke er et så å si daglig medlem av nevnden. Denne nevnd skal ikke alene ta fatt på de spørsmål som melder sig for den - det skyldes kanskje en mangel ved min redegjørelse hvis man tror det - men den kan meget godt, som også hr. Støstad netop var inne på, reise spørsmål i forbindelse med hvad som er den pålagt, og den kan godt ta initiativet. Det er ingenting i veien for det. Bemyndigelsen

går også ut på at nevnden skal søke det positive i de spørsmål som er dens hovedoppgave, og dessuten er det uttrykkelig sagt, at den kan supplere sig når det gjelder spesialspørsmål. Den har således full frihet til å supplere sig hvor det gjelder oppgaver av forskjellig art. Som sagt, nevndens mangel er at den er liten, men det er også dens fordel. Skal det her kunne gjøres praktisk og nyttig arbeide, må den være liten, konsentrert og vel samarbeidet. Og de fordringer tror jeg denne nevnd tilfredsstillende ganske bra.

Formannen: I anledning av statsråd Uttheims nye uttalelse vil jeg bare si, at statsråd Uttheim overhodet ikke kom inn på det som jeg kritiserte i første rekke, det nemlig at den slags møter holdes uten at der blir tatt referat av hvad der blir sagt, så de som sitter med ansvaret og i hvis hånd Stortinget har lagt det, kan dømme om hvad der er skjedd. Statsråd Uttheim fortalte at han hadde fått et referat. - Det er meget mulig, - men det tilfredsstillende ikke Stortinget. Stortingets utenrikskomite har fått den skriftlige meddelelse at der ikke forelå noget referat av det som blev sagt. De redaktører som var tilstede, har anført som hjemmel for de uttalelser som jeg her har lest op, de uttalelser som blev avgitt i dette møte. Og jeg bare gjentar, at selve det ordskifte som her har kunnet føres, viser hvor uhyre lite tilfredsstillende det er, at man i saker av denne viktighet går frem på en så formløs og utilfredsstillende måte, og at man gir redegjørelser for pressen i overordentlig viktige saker uten å ta et referat av hvad der blir sagt. Nettop fordi Stortinget uttrykkelig hadde fastslått at denne sak lå i Stortingets hånd, hadde der vært all opfordring til å gå frem med den ytterste forsiktighet. Jeg er klar over at det telegram som kom, i og for sig var opsiktsvekkende, og det var gitt et særlig opsiktsvekkende utstyr. Forøvrig hadde Norsk Telegrambyrå avsvirket det i meget høi grad ved straks å innhente en uttalelse fra stats- og utenriksminister Michelsen, som blev sendt ut langs hele kysten.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Det var ikke statsminister Michelsen.

Formannen: Jeg går litt surr i det, for i de telegrammer som var utsendt til avisene nordpå var også minister Eden blitt til minister Ihlen. Og det virket jo noget forbløffende at minister Ihlen fremkom med truende uttalelser likeoverfor Norge. - Men uttalelsen fra statsminister Mowinckel gikk ut om morgenen fra Telegrambyrået, og virket meget uheldig. Jeg vil be om, hvis noget lignende skulde fremkomme i fremtiden, og utenriksdepartementet mener at man er nødt til, eller helst vil gi opplysninger om viktige forhold, at man da sørger for at der finnes et referat av hvad der sies.

Statsråd Utheim: Jeg forstod formannens første uttalelser derhen, at han beklaget at der overhodet blev holdt sådanne møter uten at utenrikskomiteen samtidig blev innkalt.

Formannen: Ja, den burde vært innkalt.

Statsråd Utheim: I de senere bemerkninger er dette frafalt, så vidt jeg forstår. Nu påtales det at der ikke blev tatt et tilstrekkelig referat i det møte. - Jaja, jeg skal ikke si noget mer om dette. Møtets hensikt var å berolige og kun gi faktiske opplysninger.

Formannen: Hvis statsråd Utheim hadde inntrykk av at jeg hadde tatt tilbake det jeg beklaget, at utenrikskomiteen ikke var varslet om det, så var det en ren misforståelse. Jeg mener det hadde vært pliktmessig, når man vilde komme med en sånn redegjørelse, at man satte sig i forbindelse med Stortingets utenrikskomite.

Statsråd Utheim: Det var det overhodet ikke tid til slik som situasjonen lå an.

Formannen: Jeg var borte; men kunde man ikke nå mig, så kunde man satt sig i telefonisk forbindelse med utenrikskomiteens nestformann, president Nygaardsvold. Det hadde der ingen vanskelighet vært ved. Ikke minst fordi Stortingets utenrikskomite i denne sak ikke har gitt tilkjende en udelt tilfredshet med den måte hvorpå utenriksdepartementet til enhver tid hadde skjøttet disse saker, hadde der vært all opfordring til å gå frem meget varsomt. Det har ikke vært gjort, og resultatet har vist sig i artikler rundt om i den norske presse, som ikke har vært heldige.

Anderssen-Rysst: Formannen hadde en udmerket idé med at vi skulde diskutere disse saker punktvis, men nu går vi fra det ene til det annet. Jeg beklager å måtte føre forsamlingen tilbake til det punkt som jeg forstod at vi nu skulde opholde oss ved, de nordiske nevnder. Den ærede handelsminister og statsministeren har fremkommet med nogen bemerkninger i anledning av mine uttalelser, og jeg kan jo mere forstå nevndens sammensetning, når jeg er klar over at det var blitt bestemt at man skulde holde sig innenfor kriserådet. Det har man jo ikke så stort utvalg å velge i - iallfall er der, såvidt jeg vet, ikke representanter fra den praktiske fiskeribedrift som har med eksportnæring å gjøre. I så henseende er kriserådet meget ensidig sammensatt. Det var også en av grunnene til at det, da statsministeren for et utvalg av utenrikskomiteen nevnte dette spørsmål om nabolandsnevndene, blev fremholdt der - jeg tror det var flere som var enig i det synspunkt, enn de som uttalte sig

der - at man ikke ubetinget burde holde sig innenfor kriserådet når man skulde opnevne denne nevnd, som man hadde inntrykk av fikk ganske viktige oppgaver. Jeg fastholder der den kritikk som er fremkommet, til tross for både handelsministerens og utenriksministerens uttalelser. Jeg anerkjenner ikke Wedervang som representant for den praktiske fiskeribedrift i Norge. Han er en fremragende sosialøkonom, og jeg skal gi ham all den honnør i så henseende som jeg formår å yde ham, men å sette hans navn op som en representasjon når det gjelder praktiske eksportspørsmål for fiskerne og denslags ting, tror jeg ikke hører noget steds hjemme. Jeg sier det så sterkt. - Det at fiskeridirektøren skal tilkalles er vel og bra nok hr. formann, men jeg uttalte mig om det isted. Jeg finner det utilfredsstillende, og spesielt utilfredsstillende når det er slik som statsministeren siste gang sa, at de gjøremål som nevnden skal ha, er enda mere omfattende enn han uttalte sig om i sitt første innlegg. Jeg vil ikke akseptere den opfatning, at fiskerispørsmål er et spesielt spørsmål, hvor man skal tilkalle folk i det enkelte tilfelle. Det er landets neststørste eksportnæring, og slik som forholdet med hensyn til denne næring fortøner sig utover i verden, er det viktig og nødvendig at der passes på dens anliggender i alle spørsmål som angår handelspolitikk og eksport. Og da disse spørsmål i så henseende nettop skal omfattes her, må jeg si at jeg beklager at ikke fiskerinæringen nu som i 1917, da disse spørsmål var oppe, fikk sin egen faste representant.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Fiskeridirektøren skal ikke tilkalles, han er medlem.

Anderssen-Rysst: Nei, han skal tilkalles ved særlige anledninger.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Neida, han er medlem.

Anderssen-Rysst: Da er kommunikeet fra statsrådet feilaktig.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Ja da må det være feilaktig.

Formannen: Jeg går så, hvis ingen ønsker å uttale sig mer om de nordiske forhold og den opnevnte komite, over til det neste spørsmål som stats- og utenriksministeren berørte. Det var *Tyskland*. Der vil jeg gjerne få lov å stille et par enkelte spørsmål, detaljspørsmål om man så vil. - Det viser sig vel allerede nu efter clearingavtalen, som statsministeren var inne på, at det vil ha lange utsikter for hvalfangstens menn å få et oppgjør med Tyskland, og man står oplagt overfor den mulighet, som også Sverige står overfor, at de som kommer sist vil bli snytt av Tyskland - som det

synes at Tyskland metodisk søker å legge sin handel og økonomiske politikk til rette i det hele tatt i denne tid, - og at der er all grunn til å imøtese ikke ubetydelige betalingsvanskeligheter til dem som er de siste i rekken til å få noget. Jeg vil da gjerne vite om man har nogen oversikt over hvorledes dette vil stille sig. Det er nevnt at handelsbalansen allerede er holdt på å svinge rundt, så der ikke vil være noget å få i clearing.

I den forbindelse var der et annet lite spørsmål jeg vilde nevne. Der er store vanskeligheter forbundet med å få arvebeløp til Norge utbetalt fra Tyskland. Disse saker går ikke gjennom den norske legasjon, men går som arvesaker gjennom konsulatene. Det har ikke minst i de senere år forekommet relativt hyppig at sjøfolk avmønstrer i Hamburg, og også endel av våre hvalfangere, og under de vanskelige forhold med å få arbeide etc., etc., har det ført til visse tilfeller hvor mindre arvebeløp har skullet gå til Norge. Jeg hørte nettop da jeg passerte Hamburg, et tilfelle hvor det gjalt et arvebeløp til nogen mindreårige i Trondheim, som lever på forsorgsvesenet deroppe, og som man først hadde lovet i Tyskland skulde få utbetalt 75 mark pr. måned, mens man så har stanset all utbetaling. Jeg vil spørre om det ikke er mulig å få en almindelig avtale for arvebeløp, om man ikke fra norsk side kan gjøre noget mottrekk og lage en clearing i arvebeløp som eventuelt måtte gå til Tyskland. I almindelighet er det ganske små beløp det dreier sig om for norske arvinger. Det er meget ofte sjøfolk, der er funksjonærer etc. som lever i Tyskland, og der har vært gjort store og svært lite tiltalende vanskeligheter fra tysk side.

Så er det endelig et spørsmål som jeg tror interesserer. Jeg har forstått det slik at regjeringen ikke har gitt sitt samtykke til at norsk politi drar til Saar. Personlig tror jeg at det er et riktig standpunkt av regjeringen nasjonalt sett. Det befri oss fra å komme op i komplikasjoner av forskjellig art. Jeg ser at Danmark har tillatt at en tropp drar til Saar, og man får tropper fra en rekke land. - Hvis det kan gis nogen opplysninger tror jeg man vilde være taknemlig for å få det berørt, for spørsmålet har vært nokså omtalt mann og mann imellem.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Spørsmålet om den tyske clearing kan ikke godt jeg svare på. Jeg vet ikke om det er nogen tilstede av utenriksdepartementets folk som kan svare på det, eller om handelsministeren kan svare mer på det. - Utenriksråden opplyser at vi forhandler om disse arvespørsmål nu. Men det vanskeligste spørsmål er jo selve hovedclearingen. Vi hadde igår et møte med de folk som nu skal reise til Tyskland, og de mente nok at forholdet vilde utvikle sig i en litt mer tilfredsstillende retning, men det er ganske umulig å si noget sikkert og bestemt om hvorledes det hele ligger an i Tyskland. Tysklands forhold er så vanskelige og innviklede, og spørsmålet om valuta og penger

for det man selger til Tyskland er så vanskelig, at jeg kan ikke gi noget bestemt eller tilfredsstillende svar.

Med hensyn til Saar blev det spørsmål stillet oss, om vi kunde være behjelpelig med at det blev engagert en tropp på 25 mann. Jeg konfererte med Justisdepartementet om det, og rådet bestemt fra at det skulde skje. Jeg syntes det var galt at vi skulde komme op i det; om vi var aldrig så nøitrale, om vi der utførte en ting som man satte pris på i Folkeforbundet, så syntes jeg ikke det var riktig å gjøre noe som kunde se ut som at regjeringen tok del i avgjørelsen. Derimot har det vært engagert enkelte politimenn her, men ganske individuelt, uten at regjeringen har hatt nogetsomhelst med det. Hvad angår Danmark så har man der strukket sig litt lenger. De har medvirket til å sende en tropp ned sådan som man ønsket fra Norge, men forutsetningen var at mennene måtte ta avskjed fra sin tjeneste når de reiste til Saar.

Utenriksråden noterer her om de tyske forhandlinger, at arvebeløp skulde komme inn under kapitalfordringer, men av tekniske grunner er tyskerne ikke forberedt til å opta forhandlinger om kapitalfordringer.

Utenriksråden: Men er i prinsippet villig til å opta dem senere.

Statsråd Jahn: Hr. formannen nevnte handelsbalansen med Tyskland. Hvis vi holder oss til selve tallene, så har det ikke egentlig vært noget unormalt å se, til og med oktober. I november har vår eksport til Tyskland i forhold til ifjor vært meget stor. Det har vært tidligere år hvor den har vært like stor i den måned, men det er utvilsomt så at eksporten til Tyskland er øket i den aller siste tid. Men det er ikke handelsbalansen alene som har bragt clearingene i vanskeligheter, det er, som statsministeren nevnte, også den ting at det er en omlegning i betalingen; det blir mer kontant betaling. Det er delvis skjedd betaling på forskudd, noget som nu er stoppet. Det er disse forhold som har bragt clearingene vanskeligheter her hjemme foreløbig. Om de vanskeligheter er forbigående, eller om de vil bli varige, vet vi ikke. Men det er jo klart, at hvis den norske eksport stiger meget sterkt, så løper man naturligvis den risiko her, - det er clearingnevnden og de som arbeider med den fullt klar over, - som andre land har løpt overfor Tyskland, at man vel får selge varene, men betalingen blir utskutt, og det kan komme til det punkt at det blir vanskelig for eksportørene å få den fulle betaling. Det må man være fullt opmerksom på.

Formannen: Det neste punkt som blev berørt i statsministerens redegjørelse var *Japan*.

Lykke: Jeg hørte med adskillig uro på statsministerens redegjørelse om forholdet til Japan. Jeg må si at det kom ikke på mig uventet, for da de som vilde beskytte den norske

industri, særlig gummiwareindustrien i Norge, satte sine krav så høit som de gjorde her, at de forlangte både importregulering og en betydelig forhøielse av tollene, måtte jo enhver forstå, at det var rettet spesielt mot Japan, at man måtte være forberedt på at det ikke gikk av uten gnidninger. Jeg kan vel si her innenfor disse fire vegger, at jeg hørte til den fraksjon som holdt på en av delene, og da selvfølgelig på den ting som var mest effektiv for Norge, nemlig importregulering, idet jeg gikk ut fra at en toll som skulde kunne stenge den japanske import til Norge, måtte være så stor at den i høieste grad vilde bli unormal og komme til å fordyre produkter som ellers er allemannsvare, store forbruksartikler, på en måte som vi i vår tolltariff ellers søker å undgå. Nu viser det sig at japanerne, som man kan forstå, sier at en tollforhøielse skal vi tåle, den er vi vant til, men importregulering anser vi som mere rettet direkte mot oss og som generende for oss. Og jeg er bange for at vi, takket være den store interesse vi har på Japan, - en interesse som det desværre er meget lett å tape - er lett angripelige; jeg nevner bl.a. den eksport av silkecellulose vi har på Japan. Jeg er bange for, at når Sverige ikke har funnet grunn til å gå til et så alvorlig skritt som importregulering, blir den norske regjering nødt til å ta opp til ny overveielse spørsmålet om importregulering overfor Japan, og det meget hurtig. Jeg vil der gjerne si at importreguleringen er ikke besluttet av Stortinget, den har regjeringen iverksatt i henhold til den fullmakt den har. Men tollene gikk jo Stortinget hen og forhøiet på tross av importreguleringen, og da er det nok grunn til å overveie, når man har fått tollforhøielse på det produkt, om importregulering da er nødvendig, ensidig sett fra den industri, men sett ut fra norske interesser i det hele tatt tror jeg det er absolutt nødvendig i alle tilfelle at regjeringen tar opp til overveielse å opheve den importregulering.

Formannen: Såvidt jeg erindrer på Stortinget det.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Vi var pålagt det.

Lykke: Ikke i beslutnings form. Det blev uttalt i Stortinget, såvidt jeg kan se - jeg har undersøkt dette, og jeg kan ikke finne at der er fattet nogen positiv beslutning i Stortinget, men der blev rettet en henvendelse fra stortingshold, det er sikkert. Nu, det vil jeg ikke ha sagt så absolutt bestemt. Jeg har foretatt visse undersøkelser, men jeg har ikke kunnet få konstatere det.

Formannen: Det er vanskelig å si på stående fot. Jeg har inntrykk av at det blev konstatert at det var et flertall som ønsket det; jeg synes å ha en positiv erindring om at jeg

hørte til et mindretall som ikke ønsket det. Jeg tror der var en eller annen votering.

Får jeg bare lov å nevne en detalj i forbindelse med dette med Japan. En av de artikler statsministeren nevnte der, var fajanse, hvor vi har fått importforbud i forbindelse med licenssystem. Det er formodentlig ikke nogen meget stor interesse i Norge, og denne fajanse har vært en av anstøtsstenene også i forholdet til Finland, hvor de har klaget uhyre sterkt over det. Jeg bare nevner det her - det kommer vel tilbake muligens til Stortinget igjen - om denne fajanse er verd så megen friksjon som vi har for dens skyld nu både i det nære Østen og i det meget fjerne Østen, om ikke det vilde være et av de mindre ofre som kunde bringes både for å sikre vår viktigere eksport til Japan og eventuelt for å lette forholdet til Finland, som jo ikke i og for sig er noget spendt, men som alltid byr på visse friksjonsmomenter. Derfor nevner jeg det.

Så har vi *forholdene til vinlandene*. Det er flere av komiteens medlemmer som nettop hvor det gjelder disse forhold, svært gjerne vil lese referatet av hvad handelsministeren har sagt, men statsministeren reiser imorgen eftermiddag, og vi må bli ferdige i løpet av formiddagsmøtet, derfor tror jeg det er riktig at de som har spørsmål å stille som kunde klargjøre det, fremkom med disse spørsmål nu. Vi har da først *Italien*.

Anderssen-Rysst: Jeg forstod statsministeren sådan at der var forhandlinger igang med Italien nu, og at han ikke kunde si når det kunde ventes å komme til et endelig resultat. Men har det ikke vært drøftet om man kunde få en midlertidig ordning her, slik at ikke virkningen av stansen blir så voldsom som den jo nu er? Jeg tenker særlig på fiskeriprodukter og ikke minst håbrand. Vi har ikke nu anledning til å eksportere noget håbrand før nytt-år, og efter nytt-år ser det også nokså svart ut. Jeg vil likefrem spørre statsministeren om det ikke kunde komme under overveielse om man kunde få en foreløbig ordning?

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Der har vært gjort forsøk på å få en mindelig ordning, på å få åpnet rent midlertidig håbrandeksporten, men det er det ikke tale om, det er ganske utelukket. Italien synes å ville ha en endelig ordning, og der har vi nu nettop i de siste dager prøvet å drive på. Det er jo så store interesser at vi nu søker å presse på, så vi kan få en ordning istand for det nye år. Om det lykkes vet jeg ikke. Vi knytter visse forhåpninger til disse flyvemaskiner så å si, at det gjør et gunstig inntrykk på Mussolini at vi kjøper fly hos ham. Det er den slags ting som spiller inn her.

Formannen: Vi får håpe det ikke er et altfor luftig håp. Vi har så *Spanien* og *Portugal*.

Støstad: Jeg har et par spørsmål å gjøre når det gjelder Portugaltraktaten. I utenriksministerens redegjørelse for denne traktat fikk vi beskjed om det kvantum portvin vi nu skulde importere, som vi har påtatt oss å avta fra Portugal, og i denne redegjørelse skinnet det igjennem at Vinmonopolet ikke hadde noget særlig å innvende mot at man gikk til denne forhøielse av det kvantum vin vi skal avta derfra. Der er jeg ikke så klar over hvad der ligger i utenriksministerens ord. Er det så å forstå at det på forhånd har vært forelagt Vinmonopolets styre, og at Vinmonopolets styre har sagt: Vel, vi kan uten serlig skade greie å avhende det større kvantum portvin som vi på denne måte påtvinges, og at det kan skje uten skade for Vinmonopolet, og uten skade for bl.a. den norske vin? Jeg kan ikke uttale mig om hvordan det vil virke, men det forekommer ihvertfall mig at denne større import av portvin som nu, såvidt jeg skjønner, skal skje til høiere priser enn tidligere - det nevnte ikke stats- og utenriksministeren, men efter hvad jeg har hørt, og efter hvad jeg har sett i avisene, skal prisene overfor Portugal forhøies, samtidig som man blir nødt til å sette prisene ned, hvis man skal få avsatt vinen her i landet - nødvendigvis må komme til å virke slik at den innenlandske vinproduksjon blir skadelidende. Jeg synes nok også, at når vi skal pålegges å ta dette store kvantum portvin, et større kvantum enn vi har tatt i de siste år iethvertfall - det er mulig at vi før har hatt det så høit -, så burde vi få noget mere igjen for det. Dette med skibsfarten er naturligvis i og for sig forferdelig viktig, det innrømmer jeg, men det kan vel kanskje også kjøpes for dyrt. Nu vil jeg også spørre: De 12 millioner som her er nevnt i forbindelse med vår skibsfart på Portugal, og formodentlig på koloniene, er det et bruttobeløp, eller er det et nettobeløp som den norske skibsfart kommer til å tape? Det har ikke så uvesentlig å si at man får vite hvad det tallet, 12 millioner, i virkeligheten inneholder. Jeg har sett bare tallet, men jeg har ikke fått opplyst noget om, hvorvidt dette er de bruttofrakter vi seiler inn på disse land, eller om man kan si det er den netto som den norske skibsfart oppebærer. Det har en betydelig interesse å få greie på disse faktiske forhold. Og jeg vil gjerne nu, siden stats- og utenriksministeren ikke nevnte noget om forhøielse av portvinsprisen overfor Portugal, høre om det er riktig det som har stått i avisene, at vi har vært nødt til å forhøie prisen i innkjøp, samtidig som vi er nødt til å slå prisen ned i utsalg.

Lykke: Med hensyn til prisen så vil jeg si at det er ikke så at prisen på portvin er forhøiet, men Vinmonopolet er forpliktet til å legge sine innkjøp av portvin op i en høiere klasse enn tidligere. Det vil altså si at mens man tidligere for den almindelige portvin betalte £ 24, skal man nu ikke kunne gå lavere enn til £ 26, men kvaliteten blir selvfølgelig så meget bedre. Deri ligger at portugiserne har

interesse av å beskytte visse av sine bedre merker. Sådan forholder saken sig efter den fremstilling som har vært tilgjengelig for oss. Med hensyn til det spørsmål som hr. Støstad rettet, om Vinmonopolet hadde erklært at det kunde selge dette større kvantum, så er forholdet det, som også hr. Støstad var inne på, at Vinmonopolet jo alltid er den som i vinlandene må holde for. Vi kan tildels takke den tidligere politikk for at appetitten dernede på vinomsetningen hos oss er stor. Når vi tenker på at før brennevinsforbudets ophevelse var importen av hetvin oppe i mellom 60 og 70 tusen hl., mens den i 1933 var nede i 23 tusen hl., så forstår vi at det er tanken på gamle dager, som har skapt denne appetitt dernede, og det er en overmåte vanskelig ting å bremse på det. Hvad Vinmonopolet har gjort her, er efter regjeringens anmodning å fremlegge for regjeringen tallene for importen i de siste fem år, og det er ut fra disse tall, som selvfølgelig også portugiserne har rede på, at disse har fiksert et tall som lå høiere, enn både regjeringen og Vinmonopolet ønsket å gå. Hr. Støstad vil forstå at det var ikke med nogen glede Vinmonopolet måtte si, at vi vil forsøke å omsette disse 28.900 hl. Men det er altså basert på et gjennomsnittstall for 5 år, som var tilgjengelig for begge parter. Det var de opplysninger jeg vilde gi. Foreløpig skal jeg ikke uttale mig om de fordeler som vi har fått, - det har jo statsministeren redegjort for, og med hensyn til spørsmålet om de 12 millioner er brutto eller netto, vil vel statsministeren svare på det.

Formannen: Den har gjort et litt ubehagelig inntrykk, den måte hvorpå portugiserne har optrått i hele denne sak. Det kom også frem i det som blev nevnt av statsministeren. Han brukte uttrykket at Norge befant sig i en tvangssituasjon, og at portugiserne var vel underrettet om vår skibsfarts stilling. Men skulde man uten videre gå ut fra det, vilde det samme kunde inntre om igjen og om igjen under forhandlinger med Portugal, og vi vilde være dårlig stillet. Selvsagt er det vanskelig likeoverfor nasjoner som innfører mere fra oss enn vi fra dem, men hele Portugals stilling i verden er nu ikke sådan, at jeg synes det er naturlig for Norge å akseptere dem som en stormakt, når vi forhandler med dem. Jeg tror det er nyttig å minne Portugal om den internasjonale vurdering av Portugal som er kommet til uttrykk i deres kontingent til Folkeforbundet. Tross deres betydelige befolkning i forhold til den norske og tross deres kolonier betaler de to tredjedeler av den norske kontingent til Folkeforbundet, og klager enda over at de betaler for meget i forhold til sin makt. Det er et lite moment, men jeg synes at sådan som Portugal optrer, kunde det ligge nær å minne dem om det.

Det var et spørsmål jeg vilde gjøre i anledning av hele organisasjonen av importen og det importmonopol som nu faktisk er etablert i Portugal. Har det nogen forbindelse med organisasjonen av de forskjellige eksporter her hjemme?

Vi vet jo at i Tyskland er det i virkeligheten laget importmonopol for å møte det norske monopol, Stor- og vårsildlaget. Man er på mange hold meget betenkelig ved de konsekvenser det kan føre til. Nu har man jo i Portugal faktisk etablert et monopol, og jeg vil gjerne spørre om det medfører nogen konsekvenser for organisasjonen av vår eksport herhjemme, eller om vi uten videre aksepterer det som en foranstaltning som ikke medfører nogetsomhelst mottrekk fra vår side?

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Det kunde naturligvis være fristende, som formannen sa, under en strid med Portugal å minne det om dets stilling i forhold til Folkeforbundet, men jeg er bange for at det ikke vilde lette forhandlingene fra norsk side. Hr. Lykke oplyste mig nettop underhånden om at Portugal lå i handelskrig med Frankrik ett år, og seiret tilslutt. Husk på hvad en handelskrig mellem Portugal og oss vil bety! Det gjelder ikke bare skibsfarten, slemt som det vil være, men det gjelder fisken. Vi har en gang før vært i handelskrig med Portugal, og jeg tror ikke det er noget menneske som har lyst til å komme op i en sådan krig en gang til. Jeg tror nok at hvis fiskeriinteressene skal måles med det vi har betalt i denne krig langs hele vår kyst, vil fiskerne av bitter erfaring nødig igjen op i en handelskrig med Portugal. Da vil de sikkert heller ha kontingentering av portvin, og heller at prisen skal være noget høiere enn den var, og vi får jo da også bedre vare for pengene. Alt i alt må man huske på vår stilling, at det er fiskeriene det her frem for alt gjelder. - Hvad skibsfarten angår, gikk jeg utførlig inn på den i mitt foredrag, hvor nødvendig det er for vårt flagg ikke å være diskriminert, og jeg skal ikke gjenta det nu. Hvad disse 12 millioner angår, så er de opgitt av Rederforbundet, og jeg går ut fra at det gjelder bruttofrakter. Det er den bruttofraktinteresse som den norske flåte har på Portugal, og som den i tilfelle vil bli stengt ute fra, og det er under de nuværende skibsfartsforhold en meget stor interesse. Så kommer den ting til som jeg nevnte isted, at det vilde være meget viktige områder for den norske skibsfart, hvor man overhodet ikke vilde kunne slutte skib, hvis et land som Portugal blir lukket for den. - Hvad prisene på vinen angår, har hr. Lykke forklart at det var to spesielle merker, to av de almindeligste merker, nemlig Club og Superior Port, hvor prisen blev satt op og fastsatt for begge merker. Det gikk ikke et telegram til Lissabon i denne tid angående disse spørsmål, uten at det omhyggelig var drøftet med Vinmonopolets vedkommende. I så sterk og nær kontakt var vi med Vinmonopolet, og hvis Vinmonopolet på ett punkt hadde sagt, det er umulig, det kan vi ikke gå inn på, så hadde vi heller ikke gått inn på det. Som hr. Lykke sa og som jeg gjentagne ganger har sagt, vi syntes ikke det var hyggelig, men vi mente, alt tatt i betraktning, at dette var

betingelser som Vinmonopolet etter omstendighetene kunde gå inn på. Hr. Støstad nevnte den norske vin. Åja, la oss nu ikke bruke for sterke ord med hensyn til den norske vininteresse, den kan sannelig ikke måle sig med den norske fiskeriinteresse. Jeg vil dog gjerne si noget om den norske vin. Den har oparbeidet et ganske stort marked med en ganske sterk vin. Man har laget et merke, gud vet hvad det heter, som er meget søkt og meget populært, og det er mulig at dette merke vil bli noget genert ved portvinen, men det er ingen nasjonal skade skjedd om salget av norsk vin, som nu selges så billig og som er såvidt sterk og farlig, blir noget innskrenket. Jeg tror nok de portvinsmerker Vinmonopolet selger, av hensyn til edrueligheten her i landet er adskillig å foretrekke for den såkalte norske vin.

Anderssen-Rysst: Hvad disse klippfisktraktater angår, som jeg for mitt vedkommende kaller dem, fordi jeg i disse traktater ser nettop de bestemmelser som angår hele vår klippfiskeeksport, så vil disse spesielle traktater bli forelagt Stortinget som egne dokumenter i sin tid, i form av proposisjoner antar jeg, fordi det er vel forutsetningen at de skal stadfestes av Stortinget, og jeg vil på grunnlag av det ikke nu fremkomme med de bemerkninger som jeg ellers kanskje vilde gjøre. Jeg vil først se hvad der foreligger av detaljbestemmelser osv. for å få et klart og riktig bilde av det hele. Når jeg imidlertid tok ordet, var det fordi disse spørsmål gir mig inntrykk av at der må arbeides med dem på lang sikt, - det kommer man gang på gang tilbake til. Både regjeringen og Stortinget må vite hvilke mål man vil opnå. Jeg tenker i første rekke på fisken, fordi det nu engang er så at klippfisken har bare disse markeder, Spania og Portugal, det er de historiske markeder for denne historiske næring hos oss. Og vi har dessuten Syd-Amerika. Hvis vi skal ofre noget for fiskerinæringen, hvis vi skal hjelpe den, må vi gjøre det på disse områder. Jeg har sagt det i Stortinget før, at det det gjelder med henblikk på våre klippfiskinteresser i Spania og Portugal, er i virkeligheten selve fiskerienes lønnsomhetslinje, - det er der vi står overfor den. Og da vi nu skulde gå til forhandlinger med Spania og Portugal, var dette imøtesett med bekymring av så å si allesammen, - av regjering og Storting og av bedriftens menn; man tenkte at nu kom vi op i svært vanskelige forhold. Prinsipielt var det jo også selvfølgelig overmåde beklagelig, - jeg skal ikke komme nærmere inn på det. Men siden vi fikk kontingentordningen - jeg tenker i første rekke på Spania - har det vist sig at den har vært til fremhjelp for den norske fiskerinæring. Vi har ikke bare fyllt kvoten, tror jeg å kunne si, men nu er der mangel på kvote. Dette har naturligvis også sin årsak i, at man nu produserer på en mere fagmessig måte de sorter som nettop Spania har behov for - jeg tror at årsaken også er der. Men de siste meldinger fra Spania går ut på, at fisken vår går svært godt unda, og det fastslås allerede så å si erfaringsmessig at kvoten er for

liten, at den bør være større. Det har vært sagt, at hvis vi fikk en kvote på 13.000 tonn til Spania og vi fikk en kvote på 16.000 tonn til Portugal, så vilde vi ikke kunne greie å fylle kvotene. Men det viser sig som sagt at denne ordningen har virket - det kan være interessant ved en annen leilighet å se på årsakene til det på en bredere basis - i øieblikket iallfall gunstig. Vi har nu for liten kvote, og dette nevner jeg da med henblikk på det spørsmål som vistnok er aktuelt og vurderes nu, nemlig hvordan vi bør stille oss likeoverfor nye forhandlinger med Spania om en ny kvote. Jeg kjenner jo ikke noe nærmere til disse ting, men såvidt jeg vet skal der ny kvotebestemmelse til ved utgangen av et år, og da er det spørsmål hvorvidt man skal søke nye forhandlinger eller ikke for å få forhøiet kvoten. Og det var også den ærede utenriksminister inne på, såvidt jeg erindrer, men han sa at han trodde ikke vi nu skulde gå til forhandlinger for å få forhøiet kvoten.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Det er en misforståelse.

Anderssen-Rysst: Hvis jeg har misforstått statsministeren ber jeg om undskyldning.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg sa at der kommer til å møte oss visse vanskeligheter.

Anderssen-Rysst: Det var det jeg vilde si, at hvis der er mulighet for å få forhøiet kvoten, så må vi overveie situasjonen å søke å komme så langt der som mulig, selv om det skulde lede til at der blev stillet visse motkrav, hvad man jo må regne med.

For Portugals vedkommende har der vært visse vanskeligheter med en bestemmelse som jeg ikke nu vil komme inn på. Men vi har bragt i erfaring at det har vært temmelig generende med denne strid som har vært med hensyn til forståelsen av avtalens bestemmelse om at det internasjonale prismskatted skal følges.

Når jeg ser disse ting i sammenheng - Spania og Portugal og gjerne også Syd-Amerika - og ser hvordan andre land planmessig søker å komme inn på disse markeder, søker å ta sin del av dem på bekostning av de andre klippfiskproduserende land, deriblant også Norge, så mener jeg man må først og fremst få klart for sig hvordan disse andre land arbeider for å utvide sin eksport som de gjør. Jeg tenker på Island f.eks. og jeg nevner også Færøyene. Jeg synes det er beundringsverdig av islendingene å kunne oprettholde sin eksport av klippfisk i den målestokk som gjort, både til Spania og Portugal. Jeg er klar over at de har gått til ekstraordinære foranstaltninger, således en eksportavgift som de utligner på all fisk, og som de bruker til å dekke den prissenkning som de må foreta på det

portugisiske marked for å komme forbi den norske fisk. Den islandske og også den færøiske politikk på disse områder og den forbindelse den har med dansk politikk, det samarbeide den har med dansk politikk, tror jeg er et område som bør omfattes med stor interesse. Jeg vet ikke om jeg er riktig underrettet, men det sies at under forhandlingene med Spania - Island har nu vært i nye forhandlinger - skal de ha opnådd en kontingent på 22.500 tonn, - er altså gått op fra 16.000 tonn, som er kvoten efter avtalen nu, og til 22.500 tonn, er det meddelt mig. Og videre eksporteres der fra Færøyene 13.000 til Spania, som Danmark har hjulpet til med, og også i de 13.000 Færøy-tonn kommer kanskje endel islandsk produksjon. I det hele tatt er dette et område som det er viktig for oss å holde oss a jour med. Det aller siste jeg har hørt er at islendingene nu forbereder en stor aksjon på Syd-Amerika, og at vistnok også Færøyene står i forbindelse med den. Det er ting vi bør holde oss a jour med. Og det var denne grunnopfatning - jeg tillater mig å nevne det siden jeg er inne på det - som lå bak en henvendelse fra Stortingets utenrikskomite til utenriksdepartementet for en tid siden, hvori komiteen enstemmig henstillet til departementet å ta op til overveielse spørsmålet om et lønnet konsulat i Torshavn, under henvisning til de store økonomiske interesser, som knytter sig til stedet, med henblikk på den rapporttjeneste som kan øves angående disse ting, som jeg har nevnt. Utenriksdepartementet svarte oss, at man hadde overveiet dette spørsmål, men at man ikke da fant det opportunt å oprette en egen stasjon i Torshavn, som utenrikskomiteen interesserte sig for. Men jeg tror at de siste begivenheter har vist, at dette spørsmål er av nokså stor viktighet, og jeg tror også å vite at det nu beskjeftiger klippfiskeeksportørene og også andre fiskeriorganisasjoner mere enn før. Jeg vil tillate mig å understreke dette spørsmål, som jeg tror har og vil få stor betydning idet det har interesse for oss å holde oss a jour med det, som foregår.

Statsråd Meling: Jeg skal først svare på den uttalelse, som formannen kom med i forbindelse med den ordning, som nu er innført i Portugal, og som også statsministeren var inne på, idet statsministeren sa, at det var faktisk etablert et laug, som nu skal ha med importen av fisk å gjøre. Det har foranlediget, at klippfiskeeksportørenes landsforening har måttet ta op spørsmålet om en sentralisering av eksporten for visse markeder. Det spørsmål er blitt tatt op der og det er under behandling, og jeg antar at det i løpet av forholdsvis kort tid vil kunne behandles på denne organisasjons generalforsamling.

Med hensyn til disse kontingentene er vi klar over, at det foregår et intenst arbeide fra andre land for å komme op, og særlig på grunn av den innskrenkning som Island fikk i Spania, så er det jo gitt at det har måttet se sig om efter nye markeder, deriblant også Portugal. Når eksporten til

Spania nu har øket, så skyldes det den gledelige omstendighet, at man nu tilbereder en type, som tidligere ikke har vært eksportert herfra, i allfall ikke i noen nevneverdig grad, en type fusk som faller i smaken bl.a. i Katalinia. Det har bidratt til å øke vår eksport til Spania. Jeg kan bare si om disse ting, at de stadig følges med den største oppmerksomhet, iallfall så langt det er oss mulig å følge dem. Det kommer stadig rapporter fra våre folk ute, og jeg tror jeg kan si, at det både fra utenriksdepartementets og fra handelsdepartementets side, - forsåvidt som vi har med det å gjøre - arbeides så alvorlig og intenst med disse ting, som man overhodet kan. Men det vil jeg si likeoverfor hr. Anderssen-Ryssts uttalelse om å legge planer på lang sikt - hvad jeg naturligvis rent teoretisk kan være enig i - at forholdene idag er slik at vi ofte må finne oss i å måtte ta - jeg hadde nær sagt dag for dag. Det kommer nye ting, og selv om man har fått ordnet et spørsmål på en måte, som man tror kan være varig, så melder der sig nye forhold, så man igjen må ta det op til revisjon - ikke bare på grunn av forholdene hos oss, men fordi de endres i andre land, som i høi grad følger den grafiske fremstilling, som vi har fått tilrettelagt gjennom industriforbundet med hensyn til eksporten og importen for hvert enkelt land. Jeg har en sterk følelse av at dette med krone for krone er en religion, som får mere og mere tak i landene - dessværre for oss, som skal ut i verden med så mange ting, og som på grunn av vår ringe folkemengde, som statsministeren sa, ikke kan tilveiebringe et kjøp som står i forhold til det vi må selge. Det må vi være oppmerksom på, og det vil - sålenge det foregår ute i verden - skape oss stadige vanskeligheter. Jeg vil håpe at det ikke blir stadig økende vanskeligheter, men de er der. Man kan si nokså lett, at nu må man opnå det og det der og der, men her er det et kjøp og salg, og der er vi ikke alltid på den siden at vi er de sterkeste, tvertimot, og det vanskeliggjør selvfølgelig forholdene. Men sålangt det er mulig, må vi naturligvis søke å opnå ordninger, og det tror jeg også jeg kan si, at det arbeides med.

Støstad: Jeg er takknemmelig for de opplysninger, som er gitt både av hr. Lykke og av stats- og utenriksministeren. Det er naturligvis aldeles utmerket at vi nu får en bedre portvin, et bedre merke, selv om vi må betale en høiere pris for den, men jeg er ikke sikker på, at de som drikker portvinen, vil komme til å merke noen forskjell i smaken. Det kan hende de vil synes det er eins Bier, enten de har fått det forrige merke eller det nye. Jeg er naturligvis oppmerksom på, at hensynet til den norske vin i et spørsmål som dette ikke kan spille noen avgjørende rolle, dertil er naturligvis den norske vinproduksjon for lite utviklet, eller kanskje vi heller ikke har evne og anlegg til å kunne utvikle den i noen særlig grad. Men en viss rolle spiller den allikevel for enkelte deler av vårt land, så den ting å se

helt bort fra den, er vel noe vanskelig. Naturligvis kan det være så, at det er lettere å bli full av norsk vin, kanskje; men heller ikke det synes jeg er noe særlig avgjørende argument for, at man skal importere mere portugisisk vin. Men det er et annet spørsmål som i hvert fall er trukket frem, om det ikke gjort i avisene, så dog underhånden: Det er nemlig sagt - hvorvidt det er riktig tør jeg ikke si - at det nedslag i portvinsprisen som Vinmonopolet nu må foreta for overhodet å bli kvitt dette store kvantum, vil komme til å ha sin virkning på bruken av norsk akevitt. Det er naturligvis heller ingen utvikling som er så serdeles gledelig, sett fra norsk synspunkt. Jeg vet ikke om det er riktig; men det er iallfall fremholdt, at salget av akevitt vil gå ned i forhold til salget av importert portvin.

Alle disse spørsmål er det naturligvis meget vanskelig å bedømme; men det som jeg synes er noget eiendommelig er, at Norge har påtatt sig forpliktelsen til å kjøpe og betale 29000 hl. portvin. På den annen side har vi fått tillatelse til, hvis portugiserne vil kjøpe vår klippfisk, å selge en kvote på 40 pct. Det er ingen forpliktelse på den annen side her. Det er på den måte nokså ensidig. Vi har forpliktet oss til å kjøpe; de har bare sagt, at vi skal få lov til å selge. Jeg vet ikke - det er vel ikke lett å endre det forhold; men jeg synes nok, at det kunde være grunn til i hvert fall å forsøke å komme bort fra disse noget ensidige traktater som på den måte oppstår.

Jeg hører - og jeg vil si til min forbauselse - at regjeringen til enhver tid har stått i forbindelse med Vinmonopolet, - jeg går da ut fra at forbindelsen har vært med Vinmonopolets styre - og at så å si hvert skritt her er godkjent av Vinmonopolet. Hvis det er riktig, så synes jeg nok, at det er et litt eiendommelig forhold, og jeg har grunn til å tro, at slik er i hvertfall ikke stillingen oppfattet av endel av Vinmonopolets styres medlemmer.

Handberg: Det er sagt, at vi skal få et referat ut på eftermiddagen av statsministerens tale, og jeg har tenkt, at man imorgen kunde komme inn på de forskjellige spørsmål; men jeg forstår, at det blir liten tid til det. Det er en ting som jeg har stusset over, når det har vært avsluttet traktater, nemlig at avisene får det der - vi i utenrikskomiteen kjenner lite til det. Vi blir selvfølgelig spurt, vi medlemmer av utenrikskomiteen, hvorledes det er med den eller den traktat; men det er så liten kontakt mellom departementet og utenrikskomiteen, at vi bare kan svare med, at man får lese hvad det står i avisene. Det ser ut til å være en langt større kontakt mellom utenriksdepartementet og Vinmonopolet. Hadde kontakten vært så god, når det gjalt utenrikskomiteen, så hadde det kanskje vært bedre.

Jeg vil ha sagt et par ord for å markere, at om jeg har tiet, når forskjellige spørsmål har vært diskutert, så betyr ikke det, at jeg har vært enig i at alt sammen har vært såre godt. Gjennem det kjennskap jeg har fått av dokumenter, er

jeg kommet til det, at jeg vil være med i komiteen på å kritisere mangt som er gjort, og jeg vil ved denne leilighet gi uttrykk for det. Når det gjelder avslutning av traktater, så tror jeg, at det vil være utmerket å ha utsendinger, spesialister å sende ut, at man ikke skal lite bare på den representasjon man har i utlandet. Jeg tror, at der er kommet godt ut av det at man har benyttet sig av slike, og jeg vil slutte med å rette en appell til departementet om å være opmerksom på det som er uttalt av hr. Anderssen-Rysst. Særlig fiskeriinteressene må nu varetas på en så god måte som mulig; for er det noe sted innen vårt folk hvor det er dårlig fatt, så er det blant landets fiskerbefolkning.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: Jeg vil uttale mig litt om disse fortsatte innvendinger mot Portugalstraktaten. Som jeg har sagt hele tiden, er Portugaltraktaten sammenlig ikke tilfredsstillende for Norge. Men her får man legge i vektskålen det Norge opnår, og så får man spørre sig selv: Vilde Norge fremfor den Portugaltraktat vi har opnådd, foretrukket at vi ikke hadde fått noen traktat? For det er i virkeligheten forholdet.

Det kan sies, at hvis det hadde vært flinkere forhandlere, hvis det hadde vært en flinkere utenriksminister, hvis det hadde vært en dyktigere mann i Portugal, hvis vi hadde sendt flere spesialister ut, så hadde vi opnådd noe annet. Men *det blir ikke annet enn påstander*. Og med det kjennskap vi har til den slags forhandlinger og til forhandlinger med Portugal spesielt, så tillater jeg mig å dra i tvil, om det kunde ha vært opnådd den ringeste forbedring av det som er skjedd. Man må tro, at det var ikke liten prutning, ikke liten strid, ikke lite av protester og motstand mot de betingelser som Portugal stillet oss. Nuvel, man kunde sagt: Det avviser vi. Men hvad tror man, man hadde sagt langs kysten, hr. Anderssen-Rysst, om vår klippfiskeeksport til Portugal helt var blitt stoppet? Hvad tror man da, at hr. Anderssen-Rysst hadde sagt om fremsynt politikk og politikk med lange mål? Da tror jeg, at vi skulde fått hørt representanten fra Ålesund i denne forsamling! Å nei, vi får sannelig stikke fingeren i jorden og prøve hvor vi er. Og jeg vil se, om man vil vove å forkaste denne traktat. For det står en fritt for. Traktaten skal forelegges Stortinget; traktaten er opsigelig med 6 måneder. Regjeringen måtte slå til; det er givet. Regjeringen kunde ikke vente en dag; den måtte slå til for ikke å risikere at fristen med Portugal utløp - og hvorledes hadde vi stått, om vi hadde fått hele vår skibsfart på svartelisten! Men Stortinget står fritt, Stortinget kan få det fulle ansvar.

Jeg vet ikke, hvad hr. Handberg mente - om utenriksdepartementet skulde avsettes og erstattes med utenrikskomiteen, eller om ikke landets utenriksminister skulde drive disse forhandlinger; jeg tror, det var hr.

Handbergs mening, at utenriksministeren skulde telefonere til hr. Handberg hver gang man driver disse forhandlinger med Portugal. Hr. Handberg syntes å være likefrem misundelig på Vinmonopolet fordi Utenriksdepartementet stod i forbindelse med Vinmonopolet. Ja Vinmonopolet er en betydeligere faktor i norsk vinpolitikk enn hr. Handberg. Vinmonopolet spiller en kolossal rolle i disse spørsmål. Man kan beklage det, men sådan er det; sådan er hele systemet med vår vinhandel. Man kan beklage det system også, men det er sådan og derfor spiller Vinmonopolet sådan rolle. Derfor står vi selvfølgelig i kontakt med Vinmonopolet under alt hvad vi gjør her.

Sist var hr. Støstad bedrøvet over den norske fruktvin, nu er han bedrøvet over den norske akevitt. Jeg deler hr. Støstads ..... men jeg kan trøste hr. Støstad med det som en mann sa en gang her på Stortinget: Nei ikke noe kommer op mot det norske brennevin, for det river ganske anderledes i halsen enn den portugisiske vin. Så jeg tror norsk akevitt klarer sig kanskje godt i konkurranse med portvinen. - Men om så ikke er tilfellet, så må man ikke glemme fiskeriene i denne forbindelse. - Det blev sagt at vi må ha spesielle utsendinger. Ja vi har gjort det så, at vi når det gjelder disse forhandlinger, har søkt å dra spesialister inn i forhandlingene. Vi hadde i Italien fiskeridirektøren gående en måned. Vi hadde konsul Volckmar i Spanien, og i Portugal hadde vi Tingvold, så vi har stadig stått i kontakt med fiskeriinteresserte. Vi arbeider således efter beste evne og med sterk vilje iallfall til å gjøre det godt, så jeg vil be at man iallfall ikke altfor ivrig skyter på pianisten, han gjør hvad han kan, og selv om man ikke synes tonen alltid er så harmonisk, må man huske på at det ikke alltid er pianistens skyld, men det kommer dessværre av, at det instrument som der spilles på i de handelspolitiske forhold, er fordømt slett stemt.

Lykke: Det var en uttalelse av hr. Støstad, hvor han så sterkt understreket statsministerens uttalelse om samarbeidet med Vinmonopolet, som gjorde at jeg ba om ordet. Det er jo oplagt at Vinmonopolets styre ikke har noe med den utenrikske ledelse av landet å gjøre; og vi har alltid stått og vil alltid stå på vakt mot å trekkes inn i utenrikspolitiske forhandlinger. Der hvor utenriksministeren med rette kan si at der mellom ham og administrerende direktør og formannen, og i enkelte tilfelle styret, har vært samarbeid, det er selvsagt kun når det vedrører våre gamle vinavtaler. Hvad man opnår igjen til gjengjeld, har Vinmonopolet ikke det ringeste med å gjøre; de har å fremlegge de tall som regjeringen kan bygge den eventuelle kontingent på. Og jeg behøver jo ikke å fortelle - jeg sa det første gang - at vi er i meget sterk tvil om vi greier 28 900 hl. Men det er bygget på tall som er fremlagt.

Formannen: Jeg vil si et par ord om det som blev nevnt angående spesialister. Jeg tror det er riktig å fremholde det syn jeg har, at staten vil være meget lite tjent med å overlate forhandlinger til spesialister. Spesialister i underhandling er kun de folk som har internasjonal trening i underhandling; og den man kaller for en tekniker eller ekspert i andre anliggender, vil som regel ikke være den mest velskikkede underhandler. Jeg tror at man efterhvert bør innstille sig på å erkjenne det faktum, som er erkjent alle andre steder. Derav følger ikke at man ikke har mest mulig bruk for eksperter og spesialister under forhandling; men man må aldrig tro at en fiskeridirektør f.eks. er den best skikkede mann til å slutte en fiskeriavtale, eller at en klippfiskeeksportør er den best skikkede mann til å slutte en handelsavtale med Portugal etc. etc. All erfaring viser at disse spesialister i regelen er meget slette underhandlere; men de bør være og skal være helt uundværlige rådgivere for den spesialist, nemlig underhandleren, som skal slutte traktaten. Det er helt uundværlig for ham å ha spesialistene å rådføre sig med, men jeg tror også det er ganske uundværlig for staten å ha den internasjonalt trenede mann til å føre selve forhandlingene og slutte avtalen. Det er i samspillet mellem spesialistene, som man her har kalt dem - altså fiskerikyndige, eksportører etc. - og den diplomat eller trenede underhandler som skal drive forhandlingene med det annet land, det er i samspillet mellem dem utsikten til det gunstige resultat ligger. Og det gjelder at våre ministre eller underhandlerne ute er til det ytterste lydhøre overfor de eksportører eller spesielt sakkyndige som stilles til deres disposisjon. Men det gjelder sannelig også at man erkjenner at det skal en spesiell art av trening til å drive underhandlinger, og jeg tror at i de år som kommer, vil den stat være best stillet under underhandlinger, som har den best mulig trenede stab av øvede underhandlere å disponere over. Så uhyre vanskelig som alle de internasjonale handelspolitiske forhold efterhvert blir, vil det være å stikke hodet i sanden å tro at vi kan føre dem ved å sende ut delegasjoner ved enhver anledning, som skal forhandle direkte. Hvis vi ikke har de meget smidige folk med kontakt rundt om, med sprogkunnskaper og erfaring i forhandlingsteknik, vil vi ikke komme nogen tilstrekkelig lang vei med delegasjoner. Jeg tror det er nødvendig å være klar over det og innstille oss på å legge megen vekt på å få trenede folk i de kommende år. Statsråd Meling nevnte det uhyggelige prinsipp, som særlig Italia har gjort sig til talsmann for, at man skal kjøpe like meget som man selger, at man skal yde like for like. Det er jo et fullkommen drepende prinsipp, handelspolitisk, og i strid med all sund fornuft. Men jeg har inntrykk av at man nøier sig ikke engang med å kreve like for like, men at man betrakter det prinsipp omtrent som den engelske kjøtthandleren, som hadde som spesialitet å selge kaninpie og blev anklaget for å ha

blandet hestekjøtt i den. Han blev i retten spurt, hvor meget hestekjøtt han hadde hatt i, og tilslutt sa han: Fifty-fifty. Hvad mener De med det? sa dommeren. Jeg mener en hest og en kanin. - Omtrent slik synes det å være, når de store forhandler med oss. Men skal man i det hele tatt komme bort fra dette prinsipp, så må det skje ved et samspill mellom de forskjellige stater. Den enkelte lille stat alene når jo ikke frem. Derfor tror jeg at forhandlinger, slik som de hittil har vært ført mellom Oslomaktene, og en eventuell utstrakt samvirksomhet mellom stater med samme interesse, er den eneste måte hvorpå vi kan komme fremover til en bedring av forholdene. Det er jo gitt, at de handelspolitiske forhold i den nyere tid alldrig har vært vanskeligere enn de er idag, fordi den nasjonalistiske ufornuft likesom er satt i høisetet i enhver stat; og det har skapt ytterst uhyggelige forhold, værre enn i selve merkantilismens tid. Det kommer vel ikke til å endres fort, og skal vi kunne spille med, kan det alene skje derigjennem at vi har de internasjonalt innstilte folk, som kan optre på våre vegne som tolk og talerør for de spesialkyndige, som er helt uundværlige for dem.

Statsministeren vendte sig med noen skarphet mot hr. Handberg. Jeg har litt vanskelig for å forstå hans reaksjon, for det var sikkert hr. Handberg meget fjernt å forlange å bli rådspurt - det være sig om vintekniske eller andre spørsmål. Men det hr. Handberg gav uttrykk for, det var vel nærmest et ønske om at Stortinget skulde være noe underrettet. Jeg vet, at det blev berørt en gang i komiteen av noen av komiteens medlemmer, at de hadde fått spørsmål nettop om Portugaltraktaten og annet, hvor folk fra Vinmonopolet var inne i alle ting og hadde yttret sin forbauselse over, at noen av deres venner og partifeller i utenrikskomiteen var helt utenfor. Og jeg går ut fra at det hr. Handberg mente å si, det var, at det var et ønske hos det organ, som Stortinget har skapt for disse ting - ikke å være med å drøfte de enkelte ting, men å bli holdt noenlunde underrettet om resultatet og eventuelt om drøftelsene. Det tror jeg vi har opnådd ved det møte, som har vært her idag, og jeg tror ikke det er noe medlem av utenrikskomiteen, som vil finne at han var i en ønskeverdige stilling, hvis han skulde delta i forhandlinger eller gjøres til medskyldig på et tidlig tidspunkt i de forskjellige ting, som skjer. Jeg går ut fra at det er en tanke, som er ethvert medlem av komiteen fjern, men at det har vært et ønske om å være noenlunde underrettet om forhold, som har vært berørt meget sterkt i enkelte tilfelle i avisene, uten at man har vist noe om det.

Det er et par av komiteens medlemmer, som har sagt at de har visse bemerkninger å gjøre, ikke spørsmål, men bemerkninger kanskje av mere kritisk art, men at de vil vente med dem til imorgen, når de har referatet for sig. - Jeg vet ikke, om det er noen som ønsker å si noe ytterligere.

Handberg: Jeg vil bare si, at jeg er enig i det hr. Hambro uttalte om spesialister. Det var et feilaktig uttrykk av mig, når jeg brukte det uttrykk, jeg mente utpregede representanter for landets næringsliv.

Statsminister Joh. Ludw. Mowinckel: For å undgå enhver misforståelse vil jeg bare si, at selvfølgelig vil ethvert utenriksdepartement gjerne stå i kontakt med Stortingets utenrikskomite, og synes at det er en stor betryggelse. Men det er jo gitt, at sådanne forhandlinger som f.eks. Portugalsforhandlingene og de spanske og de italienske forhandlinger, de må drives av utenriksdepartementet, og først når et resultat foreligger, kan det legges frem for komiteen. Og komiteen har jo ikke vært sammen før. Det blir sendt Stortinget meddelelse om alle disse ting, om traktater og alt mulig, når sådant skjer. Allerede da jeg var sammen med denne nevnd av utenrikskomiteen ihøst, redegjorde jeg så utførlig jeg kunde både for det ene og det annet spørsmål, som hadde vært oppe i denne tid, komiteen ikke har vært sammen. Derfor var jeg som jeg sa da jeg begynte idag, meget taknemmelig for den anledning jeg nu hadde fått til å legge alle disse spørsmål frem for den forsterkede utenrikskomite.

Statsråd Sunde: Jeg går ut fra at behandlingen av disse spørsmål nu er avsluttet, så jeg kan få lov å si et par ord angående den meddelelse komiteens formann gav om *Hannevig-saken*. Det er jo i den 11te time, så det er vel vanskelig at mine ord kan ha noen innflydelse på komiteen nu, og dertil kommer at Hannevig har gjort, hvad han har kunnet for å gjøre mig inhabil i denne sak. Men jeg vil allikevel føle det som jeg svikter min plikt, hvis jeg ikke minner om enkelte ting i forbindelse med denne sak. Og jeg vil da først minne om at en rekke fremstående norske jurister, alle de som av de vekslende regjeringer har vært anmodet om å avgi betenknings, objektive utredninger om denne sak, de har enstemmig vært av den mening, at saken ikke ligger slik an, at den bør bringes inn for en internasjonal domstol. Kun enkelte jurister, som har vært *engasjert* av Hannevig, har hevdet en annen mening. Justisdepartementets lovavdeling uttalte i en betenkning av 3 november 1926, en betenkning som var skrevet av så fremtredende dyktige jurister som byråchef Harbek og ekspedisjonschef Augdahl, - at Hannevig ikke hadde noe juridisk krav på den amerikanske regjering, og at utsiktene til å opnå en billighetserstatning likeledes syntes å være meget svake. - Og advokat Johan Bredal som interesserte sig meget for saken, og som kanskje var den nordmann som hadde det mest inngående kjennskap til den amerikanske rekvisisjonspolitikk under krigen, fra sin virksomhet som formann i den delegasjon som forhandlet med Amerika om voldgift i Kristiania-gruppe-saken, og som senere var den norske regjeringens juridiske representant under behandlingen av den saken i Haag - og det var en sak som jo

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

hadde meget nøie sammenheng med hele Hannevig-saken, forsåvidt som 9 av de skibskontrakter det dreiet sig om, direkte hadde tilknytning til Hannevigs verksteder, - advokat Bredal uttalte i et par betenkningsberetninger til regjeringen i 1926, at den strenge rett kunde ikke lede til noget for Hannevig gunstig resultat, men han fremholdt at billighetsgrunner talte for at Amerika skulde yde Hannevig nogen opreisning. Justisdepartementet frarådet derefter i skrivelse av 30 april 1927 at saken blev henvist til voldgift, idet det antok at det ikke vilde føre frem, selv om voldgiftsretten fikk så fri hender at den også kunde ta hensyn til billighet. Og Justisdepartementet har i flere senere skrivelser fastholdt dette standpunkt. Jeg tilføier for sikkerhets skyld at jeg hadde ikke noget med Justisdepartementet å gjøre ved de anledninger da lovavdelingen eller departementet avgav disse uttalelser. - Advokat Johan Bredal har også i senere betenkningsberetninger fastholdt det standpunkt han hadde uttalt overfor regjeringen. Og han konkluderte i en skrivelse av 8 september 1927 med at Hannevigsaken efterat forhandlingene var strandet ikke burde fremmes, og at den spesielt ikke burde innbringes til behandling ved internasjonal domstol. Utenriksdepartementets folkerettskonsulent, professor Frede Castberg, har fremholdt det samme. Han mener at der ikke kan reises noe krav mot De forenede Stater med utsikt til å få det anerkjent av internasjonal domstol eller forliksnevnd. Regjeringsadvokaten, Kristen Johanssen, har fremholdt det samme. Og så tilslutt nedsatte bondepartiregjeringen i april 1932 - bonderegjeringen som såvidt jeg vet var meget velvillig stemt overfor saken - en sakkyndig komite, hvis medlemmer var høiesterettsdommer Paulsen, høiesterettsadvokat Stuevold-Hansen og professor Ragnar Knoph. Denne komite avgav en meget inngående betenkning og konkluderte med at den ikke kunde tilråde at staten innbragte saken til voldgiftsavgjørelse, da utsiktene til å opnå et gunstig resultat med hensyn til sakens faktiske og juridiske stilling syntes å være små. Efterat Hannevigs advokat hadde hatt saken til ny utredning og innhentet nye betenkningsberetninger, så har denne komite eller rettere sagt de gjenlevende medlemmer av den, efterat advokat Stuevold-Hansen er død, avgitt en ny betenkning hvor de fastholder sitt standpunkt, og sier at de nye utredninger som er fremkommet har heller styrket dem i deres opfatning.

Det er riktig som formannen sa, at der idag foreligger mere fullstendige utredninger av saken enn dengang Stortinget sist behandlet den. Foruten den juridiske utredning av den komite jeg nevnte, foreligger der nu en meget utførlig samlet fremstilling av sakens faktum, som er utarbeidet av sekretær i lovavdelingen, Bahr, som var stillet til disposisjon for Hannevig. Men selve det faktiske materiale har vært tilgjengelig for alle dem som tidligere har hatt saken til uttalelse.

Jeg forstod av formannens redegjørelse at komiteen legger en betydelig vekt på at staten ikke påføres utgifter

ved saken. I 1928 inntok utenrikskomiteen - såvidt jeg erindrer - et annet standpunkt, idet den fremholdt at det ikke var tilstrekkelig grunn til å ta op en sak, det at utgiftene blev staten uvedkommende; man syntes det var et uverdigg forhold. Og man skal huske på at i en sak av denne art er det staten selv, staten som sådan som optrer som *part i saken*; det er statens egen reputasjon det gjelder. Og da må det forlanges at det skal være en *rimelig* grunn til å håpe på et gunstig resultat i juridisk henseende. Og man kan heller ikke efter min mening se bort fra de personlige forhold i denne sak. Der foreligger en officiell rapport fra den norske legasjon i Washington om at det amerikanske utenriksdepartement betraktet Christoffer Hannevig som en «crook». Under voldgiftssaken for Kristianiagruppen i Haag blev de første par dager av amerikanerne anvendt til å forsøke å bevise at Hannevig var en «crook», og dernest at de øvrige - 9-manns gruppens medlemmer - nærmest var stråmenn for Hannevig. Det var slik at tiltross for at Hannevig ikke var part i saken, så fremkom domstolen i sine domspremisses enstemmig - også en så forsiktig mann i domstolen som sendemann Benjamin Vogt var med på det - med en nedsettende uttalelse om Hannevig. Vi skal heller ikke bortse fra at den beskyldning som blev fremsatt mot Hannevig for å være en «crook», den beskyldning er han blitt frikjent for av en norsk domstol med den begrunnelse at han bare leilighetsvis hadde optrått som sådan.

Formannen: Jeg tror ikke det vil føre til noget å ta en bredere debatt her om Hannevigsaken. Det er ikke et ord i det justisministeren har anført, som ikke står i den innstilling som er avgitt av komiteen, - ikke et eneste ord. Byrettsdommen er referert, ethvert aktstykke foreligger, og der er søkt å gi en vurdering av de forskjellige ting. Jeg finner bare å burde tilføie en enkelt ting, at selv den komite som justisministeren påberopte sig, har uttalt i sin siste innstilling nettop angående det som er uttalt i domspremissene under saken i Haag:

«Det er noe eiendommelig at en domstol uttaler sig på en sådan måte om en utenfor prosessen stående tredjemann. Vi har ikke kunnet bringe på det rene hvad der har gitt anledning til denne uttalelse, eller hvilke handlinger der siktes til».

Hver eneste ting som foreligger, er her søkt stillet i sin belysning, der er lagt frem alt hvad der kan anføres for og mot personen Hannevig. Så jeg tror at ethvert medlem av Stortinget vil kunne få en full oversikt over saken, og sekretær Bahrs fremstilling vil bli omsendt til alle medlemmer av Stortinget for at de kan ha den samtidig med den innstilling det her er tale om. Justisministeren uttalte at i 1928 inntok komiteen et annet standpunkt hvor det gjalt utgiftene. Det er ikke helt korrekt. For det er to tilfelle som absolutt ikke er parallelle. Hvad komiteen uttalte i

1928, den gang da Hannevig dekket utgiftene ved Gades og Morgenstiernes misjon, var at komiteen ikke følte sig noe udelte tiltalt ved at en privatmann skulde dekke utgiftene ved en misjon av denne art. Men det er jo dog en temmelig stor forskjell mellom en diplomatisk misjon, som sendes ut av staten, og selve saken og dens omkostninger.

Sven Nielsen: Jeg forstår formannen slik at vi ikke skal opta noen diskusjon om dette her. For hvis vi det skulde gjøre - og det vilde være mig en glede å imøtegå endel av det som statsråd Sunde har fremført - vilde det ta ganske lang tid. Og jeg vil eske forsamlingens avgjørelse av om man ønsker at det spørsmål skal tas op nu.

Formannen: Jeg tror ikke det er mulig her i denne forsamling, hvor jo ingen andre enn statsråd Sunde og komiteens medlemmer kan forutsettes å ha sakens forløp og stilling noenlunde present hos sig. Jeg tror ikke at noen diskusjon her vil bidra til å kaste noe særlig lys over saken. Jeg setter pris på at statsråd Sunde har fremholdt de betenkeligheter han nærer. De betenkeligheter er nevnt i innstillingen, alle de momenter er nevnt. Jeg kan gjerne sitere her, - og det tror jeg overflødiggjør forsåvidt at sakens ordfører sier noe, - hvad det står i de avsluttende bemerkninger av komiteen. Efterat man har gjort opmerksom på nettop at juristene på den ene side er vesentlig engasjerte jurister, står det:

«På den ene side foreligger betenknninger og uttalelser fra professor Gjelsvik og professor Skeie, høiesterettsdommer Boye, høiesterettsadvokatene Ole Røed, M. Puntervold, og Stian Bech, som alle gir uttrykk for at det er god chance til at saken skal vinne frem for en internasjonal domstol, mens på den annen side Justisdepartementets lovavdeling, regjeringsadvokat Kristen Johanssen, professor Castberg og høiesterettsadvokat Johan Bredal samt en tremannskomite bestående av professor Knoph, høiesterettsdommer Paulsen og høiesterettsadvokat Stuevold-Hansen mere eller mindre sterkt fraråder at den norske Stat innbringer saken til voldgiftsavgjørelse, da, som tremannskomiteen uttaler - «utsiktene til å opnå et gunstig resultat efter sakens faktiske og juridiske stilling synes å være små».

Hver eneste uttalelse imot er gjengitt temmelig in extenso i innstillingen her, og resonnementet er bygget op ikke ved at noe stikkes under stol, men ved at man fremstiller alle de tvistepunkter som finnes. Og jeg tror at hensikten med å få bragt saken frem for Stortinget fra komiteens side er nettop å sette ethvert medlem av Stortinget istand til å gjøre sig op et personlig skjønn både om det verdige og det uverdige i at saken bringes inn, og om de utsikter det kan være til at den kan vinnes. Og ethvert aktstykke som tjener til belysning herav, tror jeg jeg kan si

er kommet med, hele byrettsdommen, alt hvad der overhodet der finnes. Vi anfører:

«Man må være forberedt på, i tilfelle saken blir undergitt voldgift, at det fra amerikansk side vil bli trukket frem alle forhold som kan tjene til å stille Hannevig personlig og hans forretningsførsel i så ugunstig lys som mulig.»

Derfor gjengir vi alt hvad der overhodet har vært anført om den ting forsåvidt.

Sven Nielsen: Jeg vil i tilslutning til det formannen har sagt, også gjøre opmerksom på at vi har viet alt det som taler imot at saken tas op, den største opmerksomhet.

Med hensyn til premissene i Haag-dommen, som ender med en sterk kritikk over Hannevig, så har jeg også undersøkt det nærmere. Det kan vel ikke være noen risiko å fortelle det her i denne forsamling hvor man har taushetsplikt, at jeg har talt med minister Vogt som selv var dommer der, om hvordan det hang sammen med dette. Han forklarte at det var domstolens formann, Vallotton, som absolutt vilde ha dette inn fordi det fra amerikansk side ustanselig var hakket på denne Hannevig, denne Hannevig, som gikk igjen til stadighet. Så spurte formannen hvordan det egentlig hang sammen med denne mann som nevnes utenfor selve saken, og han fikk da sin vilje satt igjennem slik at denne siste passus kom med, nærmest for å strø litt sukker på den hårde og for Amerika ytterst ydmykende dom, som falt i Haag.

Jeg kan ikke se annet enn at mange av de spørsmål som dukket op i Hannevigsaken, i høi grad er paralelle med de spørsmål som blev pådømt i Haag.

Statsråd Sunde nevnte her i begynnelsen av sitt innlegg at Hannevig hadde forsøkt å stille statsråden i et så ugunstig lys som mulig. Det kan godt være, men aldrig likeoverfor mig. Jeg vil gjerne ha sagt også det, at likeoverfor mig har Hannevig i denne sak i det hele optrått ytterst taktfullt. Han har aldrig søkt mig, siden jeg begynte å arbeide med saken, uten at jeg selv har påkalt ham, eller for å gi svar på ting som jeg på forhånd har spurt om. Jeg kan godt si her i denne forsamling at jeg igrunnen hadde ventet å ha ham på mig til stadighet, for han har gått meget her i korridorene før; men han har som sagt vært meget taktfull overfor mig i denne sak.

Forøvrig skal jeg ikke gå nærmere inn på det; det vil jo komme frem i innstillingen og senere debattert i Stortinget.

Formannen: Jeg vil da, hvis ingen har noe å spørre om ytterligere, avslutte dette møte. I eftermiddag vil stenografene arbeide, og komiteens medlemmer vil så tidlig som det er mulig, få en gjenpart av statsministerens innledende foredrag idag, for at man i møtet imorgen kan debattere det man måtte ønske eller finne det tjenlig å debattere. Forhåpentlig vil det møte ikke ta noen meget lang

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite
Møte torsdag den 6. desember 1934 kl. 10 form.

tid; men det vil iallfall bli satt til kl. 10 imorgen. Jeg
takker da herrene for idag.

Møtet hevet kl. 14.10.